

Funded by
the European Union

Toplumsal ve Siyasi Zeminde Adalet Erişiminden Beklentiler: Türkiye’deki Sığınmacıların Adalet Erişimi

Tuğba Acar Mutlu, Sevgi Erarslan, Emirhan Özdemir

Toplumsal ve Siyasi Zeminde Adalet Erişiminden Beklentiler: Türkiye'deki Sığınmacıların Adalet Erişimi

Tuğba Acar Mutlu, Sevgi Erarslan, Emirhan Özdemir

**TOPLUMSAL VE SİYASİ ZEMİNDE ADALETE ERİŞİMDEN BEKLENTİLER:
TÜRKİYE’DEKİ SİĞİNMACILARIN ADALETE ERİŞİMİ**

Yayın Tasarımı

POMPAA
info@pompaa.com
+90 850 885 0 722
www.pompaa.com

Kapak Görseli

Shutterstock

Yayın Tarihi

Aralık 2021

Düzenleme

Dragoman Istanbul Team

PODEM YAYINLARI

ISBN 978-605-73919-0-2
Copyright © 2021

Tüm hakları saklıdır. Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği’nin (PODEM) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi,vs.) çoğaltılamaz.

Bu yayında belirtilen görüşlerin tümü yazara aittir ve PODEM’in kamusal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

PODEM Hakkında

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği (PODEM) Şubat 2015'te kurulan İstanbul merkezli bağımsız bir düşünce kuruluşudur.

PODEM olarak vizyonumuz, demokrasinin tüm kurumsal ve hukuksal altyapısı ile var edildiği; demokrat zihniyetin, toplumsal barışın ve adaletin hakim olduğu; bölgesel ve küresel düzeyde barış ve adalet ortamının tesis edilmesinde etkisi artan bir Türkiye'nin inşasına katkıda bulunmaktadır. Misyonumuz, Türkiye toplumunun ve Türkiye ile ilişkisi olan diğer toplum ve devletlerin değişen dinamiklerini araştırmalar aracılığı ile anlamak ve analiz etmek; elde edilen bulguların ışığında politika önerileri geliştirmektir.

Sevgi Erarslan

Sevgi Erarslan 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Özel Hukuk Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başlamış, bu süreçte de çeşitli hukuk bürolarında avukat olarak çalışmıştır. Daha sonra UNHCR ve WALD ortaklığında yürütülen Sosyal Koruma Projesi kapsamında hukuki danışman olarak çalışmaya başlamış, bu görevini takiben ise Ankara'da UOSSM ve Relief Organization iş birliğiyle yürütülen Ruh Sağlığı Projesi kapsamında Ankara bölgesi hukuki ilişkiler temsilciliği görevini ifa etmiştir. Sevgi Erarslan, 2019 yılında yüksek lisans eğitimini tamamlamış, 2020 yılında ise İstanbul Üniversitesi Kamu Hukuku anabilim dalında doktora öğrenimine başlamıştır. Sevgi Erarslan halihazırda serbest avukat olarak insan hakları ve bilişim hukuku alanında görevini ifa etmektedir.

Tuğba Acar Mutlu

Tuğba Acar lisans derecesini 2013 yılında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında tamamladı. Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programında eğitimine devam ederken, Orta ve Doğu Avrupa (ODA) ülkelerinden olan göçe odaklanan IMAGINATION Urban Europe Projesinde Avusturya Bilimler Akademisi, Göteborg Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi ve Rotterdam Erasmus Üniversitesi'nden oluşan büyük proje ekibinde üç yıl süreyle Proje Asistanı olarak çalıştı. Piyasadaki lider bir araştırma şirketinde kısa bir süre Proje Uzmanı olarak çalıştıktan sonra ECHO tarafından fonlanan WALD ve UNHCR ortaklığında yürütülen koruma, sosyal uyum, eğitim ve geçim kaynakları alanında yürütülen farklı projelerde Proje Koordinatörü olarak çalıştı. PODEM ekibinde Ocak 2020'den itibaren Proje Sorumlusu olarak çalışmaya devam etmektedir. PODEM dahilinde Yargı, Adalet ve Hukuk, Türkiye- Avrupa ilişkileri, İş Dünyası, Sığınmacılar Çalışmaları ve Kadın Çalışmaları alanlarındaki araştırma ve savunuculuk faaliyetlerini yürütmektedir.

Emirhan Özdemir

Emirhan Özdemir lisans derecesini Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Halen daha Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Kamu Hukuku alanında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. ECHO tarafından fonlanan WALD ve UNHCR ortaklığında yürütülen Mültecilerin Sosyal Koruma ve Uyumu Projesinde Saha Avukatı ve Geçim Kaynakları Sorumlusu olarak çalıştı. Şu anda Kalkan & Özdemir Avukatlık Ortaklığında Kurucu Avukat olarak faaliyet göstermektedir.

Teşekkürler

Elinizdeki raporun ortaya çıkışında, fikir aşamasından hazırlık ve saha çalışmalarının yapılması, bulguların analizi ve raporlanmasına kadar geçen iki yıllık bir süreçte birçok kişinin emeği ve desteği bulunuyor.

Sürecin en başında, araştırmanın yürütülmesi Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu desteği ile gerçekleşti. Araştırmanın kapsamı ve analiz başlıklarının belirlenmesi amacıyla düzenlediğimiz uzman çalıştaylarına katılan ilgili akademisyen, sivil toplum temsilcileri, avukatlar ve kamu çalışanları fikir ve önerilerini bizlerle paylaştılar.

Araştırmanın önemli ayağını oluşturan derinlemesine görüşmelerde, yazarlar haricinde PODEM stajyerlerinden Efe Gürger, Doğa Ünlü, Leyla Ayşegül Kandemir ve Elif Ünlü, DİSA'dan Atalay Göçer ve Bahtiyar Mermertaş ve KAMER'den Ayten Yakut destek oldu.

Araştırma fikrinin oluşmasında Sabiha Senyücel Gündoğar ile araştırmanın içerik kurgusu, analizi ve rapor hazırlığı aşamalarında çalışmaların danışmanlıklarını yürüten ve/veya projemize destek olan Dr. Vahap Coşkun, Dr. Mine Yıldırım, Dr. İdil Elveriş, Prof. Murat Erdoğan, Av. Meline Çilingir, Av. Tuğçe Duygu Köksal, Av. Gurbet Gözde Engin, Av. Sevgi Erarslan ve Av. Emirhan Özdemir fikir ve tavsiyeleriyle bizlere ayrıca destek verdiler. Araştırma kapsamı, analiz başlıkları ve sonuçların değerlendirilmesinde araştırmanın her aşamasında katkılarını bizimle paylaştılar.

PODEM Genel Direktörü Dr. Aybars Görgülü ve Proje Koordinatörü Emir Bayburt projenin başarılı bir şekilde tamamlanmasını sağlayarak, raporun yayıma hazırlanma sürecini titizlikle yürüttüler.

Son olarak, araştırmanın temelini oluşturan görüşmelerde Türkiye'nin farklı şehirlerinden zamanlarını ayırıp katılan tüm katılımcılar, birikimlerini ve düşüncelerini samimiyetle bizlerle paylaştılar.

Emeği geçen ve araştırma sürecimize destek olan herkese içten teşekkürlerimizi sunarız.

İçindekiler

6	1. Giriş
7	1.1. Metodoloji
7	1.2. Metodoloji Süreci
8	1.2.1. Keşif Çalışması
8	1.2.2. Nitel Evre
9	1.2.3. Nicel Evre
9	1.3 Katılımcılara İlişkin Bilgiler
9	1.3.1. Nitel Araştırmanın Örneklemine Dair Bilgiler
10	1.3.2. Nicel Araştırmanın Örneklemine Dair Bilgiler
12	2. Kavramsal Çevre
12	2.1. Sığınmacıların Adalete Erişimi Noktasında Sığınmacı Kavramı
13	2.2. Sığınmacılığın Tarihçesi ve Sığınmacılar Nezdinde Yapılan Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler
15	2.3. Sığınmacılara Tanınan Haklar ve Ödevler: Mevzuat ve Uygulama
15	2.3.1. İkamet ve Barınma Hakkı
17	2.3.2. Çalışma Hakkı
20	2.3.3. Sağlık Hakkı
21	2.3.4. Eğitim Hakkı
24	3. Araştırma Bulguları
24	3.1. Adalete Erişimin Tanımı
25	3.2. Adalete Erişimde Yaşanan Problemler
25	3.2.1. Ekonomik Temelli Engeller
30	3.2.2. Yapısal Temelli Engeller
36	3.2.3. Sosyal Temelli Engeller
38	3.3. Türkiye’de Adalete Erişime Yönelik Algılar
40	3.4. Türkiye’de Adalete Erişim Alanında Olumlu Gelişmeler ve İyi Uygulama Örnekleri
40	3.4.1. Yasal Düzlemde Olumlu Gelişmeler
40	3.4.2. İyi Uygulama Örnekleri
41	3.5. Covid-19 Pandemi Sürecinde Adalete Erişim
44	3.6. Geleceğe Dair Beklentiler ve Sonuç (Sivil toplum, kamu kurumları, medya, üniversiteler)

Kaynakça

Atıf Yapılan Mevzuat Listesi

1. Giriş

Adalet bütün sosyal kurumlar içerisinde birincil erdem olup¹, adaletin en temel öznesi basit olarak toplumun kendisidir. Diğer bir deyişle adalet toplumun ileri gelen kuruluşlarının temel hak ve ödevleri dağıtma yoludur.² Adalet erişimi ise her insanın arzusu ve hakkı olup, yalnızca yargı organlarına başvuru yapabilmeyi değil, yapılacak müstakbel başvurular önündeki engellerin saptanarak kaldırılmasını, gerekse yargılama usul ve kurallarıyla başvuru hak arayana en kısa sürede ve en az masrafla ve rahatlıkla hakkına kavuşma yolunun açılmasını ve bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılmasını ifade eden bir kavramdır.³

Bu rapor PODEM olarak yürüttüğümüz Avrupa Komisyonu'nun "Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Birliği Aracı Programı" (EIDHR) kapsamında desteklenen "Expectations from Access to Justice and Judiciary at Societal and Political Levels in Turkey" (Toplumsal ve Siyasal Zeminde Adalet Erişiminden Beklentiler) projesinin sığınmacılar özelindeki çıktılarından oluşmaktadır. Bu raporda sığınmacıların adalet erişiminde yaşadıkları sorunlar, bu alandaki güncel durum ve gelişmeler, başarılı uygulama örnekleri ve çözüm önerilerine odaklanılmaktadır. Bu çalışma ile sığınmacıların adalet erişimi konusunda beklenti ve öneriler derlenerek politika yapım sürecine katkı sunulması hedeflenmektedir.

Raporumuz toplamda üç ana bölümden oluşmuştur. İlk bölüm araştırmamızın kapsamı, metodolojisi ve katılımcılara dair nitel ve nicel bilgileri içermektedir. İkinci bölümde sığınmacılığın tarihçesi, ulusal ve uluslararası düzenlemelerdeki yerleri ile sığınmacıların sahip olduğu ikamet, çalışma, sağlık ve eğitim gibi temel haklara dair mevzuat incelemesi yapılmıştır. Saha araştırmamızın detaylı sonuçlarını barındıran üçüncü bölümde ise, sığınmacıların adalet erişim sürecinde yaşadıkları sorunlar, sığınmacılar alanında adalet erişime yönelik algılar, sığınmacılar alanında yaşanan olumlu mevzuat iyileştirmeleri ve iyi uygulama örnekleri, Covid-19 Pandemi sürecinde yaşananlar ile sığınmacıların adalet erişimi hakkında kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, medya ve üniversitelerden beklentiler incelenmiştir.

¹ John Rawls, *A Theory of Justice*, Revised Edition, Cambridge, Massachusetts, the Belknap Press of Harvard University Press, 1999, s.3

² Rawls, a.g.e., s.3

³ Meral Sungurtekin Özkan, "Anayasal Şikâyet ve Adalet Erişimi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan Özel Sayı 2014, s.399-410, s.399.

1.1. Metodoloji

Çalışmada Türkiye’de yaşayan sığınmacıların adalete erişim sürecini anlamak ve değerlendirmek amacıyla nitel araçlar kullanarak, nicel verilerden de destek alındı. Metodolojik bağlamda, bu çalışmada kullanılan örneklem sığınmacıların Türkiye genelindeki dağılımını yansıtmamaktadır. Kullanılan örneklem ile amaçlanan temsili veri sunmaktan ziyade bir resim çekmektir. Bu araştırma, Türkiye’de yaşayan sığınmacıların ve bu alanda çalışan uzmanlar ve kamudan temsilcilerin görüş ve algılarına dair, araştırma kapsamında ele alınan konular özelinde bir izlenim ve değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, bir sonraki bölümde yer alan tabloda da belirtildiği üzere, çalışma üç temel aşamada yürütüldü.

1.2 Metodoloji Süreci

TABLO 1: METODOLOJİ SÜRECİ

Evre	Aşamalar	Amaç	Veri Araçları Toplama
Keşif çalışması	Literatür taraması	Sığınmacıların Türkiye’de adalete erişim süreçlerine yönelik dünyadaki ve Türkiye’deki çalışmaların derlenmesi, şimdiye kadar yapılan çalışmaların tespiti.	Literatür taraması yapılması, 25+ Kaynak
	Kavramsal Çerçeve Notu Hazırlanması	Hukuk uzmanları tarafından Türkiye’de sığınmacılar alanında hazırlanan yazılı mevzuatın derlenerek, çerçeve notu hazırlanması.	Toplamda 40 Sayfa ve 10 Bölümden oluşan çerçeve notunun hukuk uzmanları tarafından hazırlanması
	Kamu ile İstişare Görüşmeleri	Çalışmanın çerçevesi ve içeriğinin geliştirilmesi için kamu otoriteleriyle istişareler gerçekleştirilmesi.	3 yüz yüze ve 2 internet üzerinden görüşme yapılması, (4) Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu (1) Adalet Bakanlığı
	Uzman Çalıştayı	Çalışmanın çerçevesinin, içeriğinin ve sığınmacıların Türkiye’de adalete erişim süreçleri hakkındaki bilgilerin derinleştirilmesi ve fikir alınması	Türkiye’den 29 uzmanın katılımıyla uzman çalıştayı gerçekleştirilmesi
Nitel evre	Uzman Görüşmeleri	Uzman çalıştayları öncesi Türkiye’de sığınmacılar alanında yapılan çalışmalar hakkında ön bilgi toplanması	16 ön görüşmede sığınmacılar hakkında bilgi toplanması
	Derinlemesine Görüşmeler	Sığınmacılar ile birebir çalışan avukatlar, uzmanlar ve sivil toplum temsilcilerinden alınan bilgiler ışığında adalete erişim alanında yaşanan sorunların tespit edilmesi ve bölgesel farklılıkların ortaya çıkarılması	Türkiye’nin 12 ilinden toplamda 27 uzmanla derinlemesine görüşme yapılması
Nicel evre	Anket Çalışması	Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaşayan sığınmacıların belirlenen temalar çerçevesinde adalete erişim sürecinde yaşadıkları sorunların saptanması	Türkiye’nin 11 ilinden toplamda 351 sığınmacı ile anket çalışması yapılması

1.2.1. Keşif Çalışması

Keşif çalışması Türkiye’de sığınmacıların adalete erişim sürecini araştırmak için ön bilgi toplamak amacıyla yürütüldü. Keşif çalışmamız dört ana bölümden oluştu:

Literatür Taraması: Literatür taramasıyla, Türkiye’de sığınmacıların adalete erişim süreçlerinde yaşadıkları sorunları ve bu alanda uygulanan iyi uygulama örneklerini anlatan çalışmaların incelenmesi hedeflendi.

Kavramsal Çerçeve Notu Hazırlanması: Mültecilik ve sığınmacılığın tarihçesi, bu alanda yapılan ulusal ve uluslararası düzenlemeler, sığınmacılara tanınan hak ve ödevler, bu alandaki emsal kararlar, istisnai vatandaşlık düzenlemesi ve Covid-19 sürecinde adalete erişim konu başlıklarını içeren 40 sayfalık bir kavramsal çerçeve notu bu alanda çalışmalar gerçekleştiren hukuk uzmanları tarafından hazırlandı.

Kamu ile İstişare Görüşmeleri Gerçekleştirilmesi: Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu ve Adalet Bakanlığı temsilcileri ile Türkiye’de hassas grupların adalete erişimi üzerine istişare toplantıları gerçekleştirildi.

Uzman Çalıştayı: Sığınmacıların adalete erişim süreci alanında çalışmaları olan sivil toplum temsilcileri, hukuk uzmanları, akademisyenler ve kamu kurumundan temsilcilerin katıldığı toplantıda, araştırmanın temel yaklaşımına yönelik hazırlık gerçekleştirildi. Bu hazırlık, Türkiye’de sığınmacıların adalete erişimi alanında yapılacak olan saha çalışmasının hem kapsamının hem de yönteminin belirlenmesi aşamasında önemli katkı sağladı.

1.2.2. Nitel Evre

Nitel araştırma kapsamında, Türkiye’de sığınmacıların adalete erişim süreçleri hakkında hem bu alanda çalışmalar yapan uzmanlardan hem de sığınmacıların kendilerinin yaklaşımlarını anlamaya yönelik veri toplamak amaçlandı. Bu doğrultuda, gerçekleştirilen çalışmaların detayları şu şekildedir:

Uzman Görüşmeleri: Türkiye’de sığınmacıların adalete erişimi alanında çalışmalar yapan hukuk uzmanları ve sosyal çalışmacılar ile onların birikim ve deneyimleri hakkında bilgi almak üzere ön görüşmeler gerçekleştirildi. 7’si İstanbul, 6’sı Ankara, 1’i Diyarbakır, 1’i Gaziantep ve 1’i Hatay’da çalışmalar yapan uzmanlar olmak üzere bu alanda toplamda 16 ön görüşme yapıldı. 9’u yüz yüze ve 7’si çevrimiçi olarak gerçekleştirilen görüşmeler 7’si sivil toplum temsilcisi, 5’i uluslararası kurum temsilcisi, 3 kamu kurumu temsilcisi ve 1’i özel sektör temsilci ile gerçekleştirildi.

Derinlemesine Görüşmeler: Türkiye’de sığınmacıların adalete erişim süreci alanında çalışmalar gerçekleştiren akademisyen, yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları temsilcileri, kamu çalışanları ve serbest avukatlar ile yarı yapılandırılmış toplamda 25 sorudan oluşan soru formu eşliğinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. 12 farklı ilden temsilciler ile 10’u yüz yüze ve 17’si çevrimiçi olmak üzere toplamda 27 görüşme gerçekleştirildi.

1.2.3. Nicel Evre

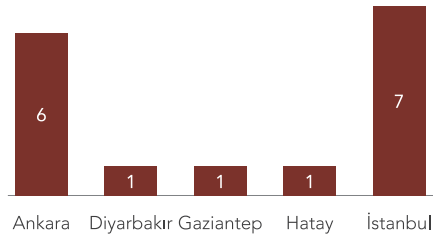
Anket Çalışması: Adalete erişim sürecinde Türkiye’deki sığınmacıların algılarını ölçmek üzere toplamda 94 soru içeren anket çalışması gerçekleştirildi. Bu çalışma Türkçe ve Arapça dilleri kullanılarak Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ile Afganistan, Irak ve İran’dan Türkiye’ye gelen sığınmacılarla gerçekleştirildi. Anket çalışması genel demografik bilgileri aldıktan sonra sığınmacıların kayıt, eğitim, geçim kaynakları, sağlık ve Covid-19 Sürecinde yaşananlar hakkındaki algılarını ölçmek üzere tasarlandı.

1.3. Katılımcılara ilişkin bilgiler

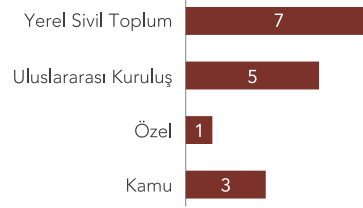
1.3.1. Nitel Araştırmanın Örneklemine Dair Bilgiler

Uzman Görüşmeleri

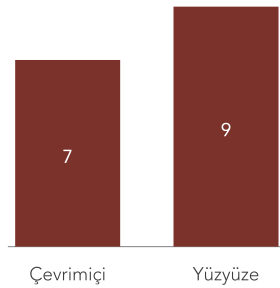
TABLO 2: ŞEHİR DAĞILIMI

TABLO 3: KURUM TÜRÜ DAĞILIMI

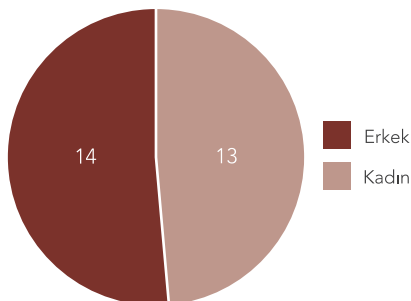

TABLO 4: GÖRÜŞME TÜRÜ

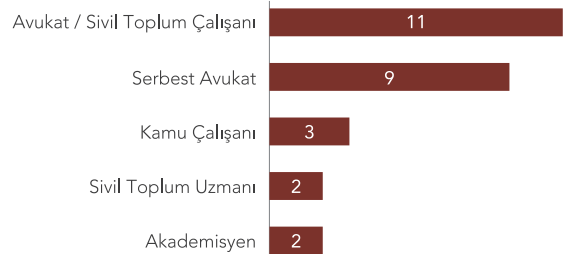

Derinlemesine Görüşmeler

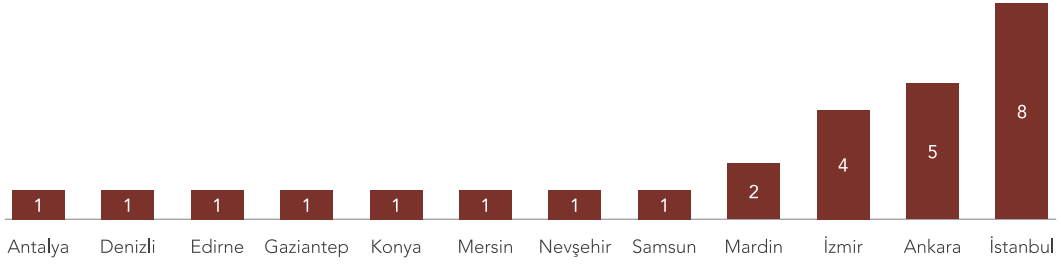
TABLO 5: CİNSİYET DAĞILIMI

TABLO 6: MESLEK GRUBU DAĞILIMI

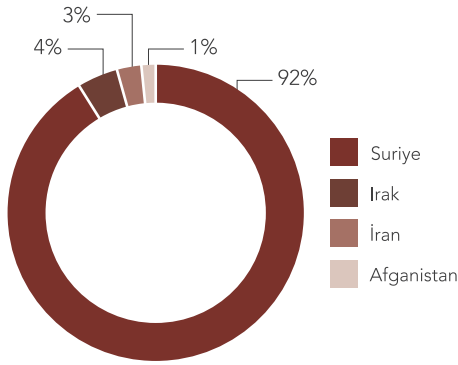
TABLO 7: ŞEHİR DAĞILIMI

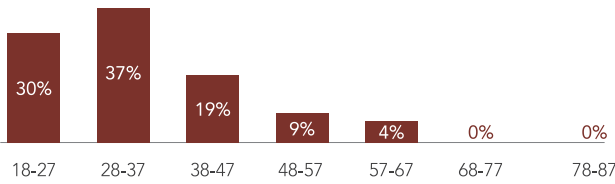
1.3.2. Nicel Araştırmanın Örneklemine Dair Bilgiler

Anket Çalışması

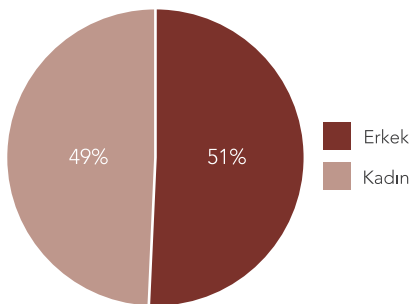
TABLO 8: KATILIMCILARIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (KİŞİ SAYISI: 351)

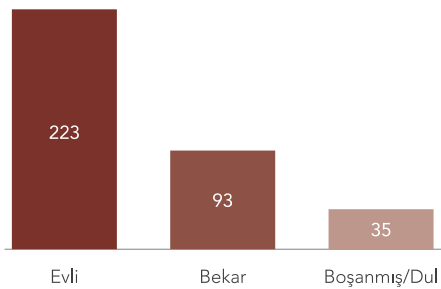
TABLO 9: KATILIMCILARIN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (KİŞİ SAYISI: 351)

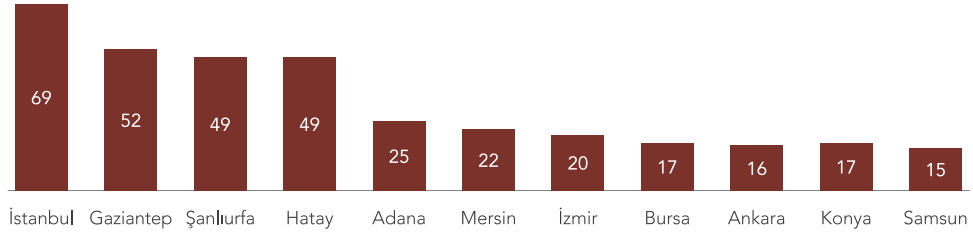
TABLO 10: CİNSİYET DAĞILIMI (KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 11: KATILIMCILARIN MEDENİ HALİ (KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 12: ANKET KATILIMCILARIN YAŞADIKLARI ŞEHİRE GÖRE DAĞILIMLARI (Kişi sayısı: 351)

2. Kavramsal Çevre

Bu çalışmada adalet erişim kavramı kişilerin haklarına erişimi üzerinden geniş çaplı tanımlanmış olup, çalışmanın sığınmacıların kayıt, eğitim, geçim kaynakları ve sağlık gibi çok geniş yelpazede yer alan hak arayış süreçlerine ışık tutması hedeflemiştir. Bu bağlamda adalet erişim kavramı;

- (1) Yalnızca yargı organlarına başvuru yapabilmeyi değil,
- (2) Yapılacak müstakbel başvurular önündeki engellerin saptanması,
- (3) Gerekse yargılama usul ve kurallarıyla en kısa sürede, en az masrafla ve rahatlıkla kişilerin haklarına kavuşma yollarının araştırılması,
- (4) Bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılması çerçevesinde ele alındı.⁴

2.1. Sığınmacıların Adalet Erişimi Noktasında Sığınmacı Kavramı

Mültecilik ve sığınmacılık kavramları gerek uygulamada gerekse mevzuatta farklı tanımlamalar altında incelenmektedir. Mülteci kavramına ait tanımlardan en kabul gören ve uluslararası alanda en çok kabul gören tanım 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde⁵ yapılmıştır. İlgili sözleşmenin 1. maddesinde mülteci, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaş olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs" şeklinde tanımlanmıştır. Sözleşmenin ilk şeklindeki mülteci tanımında yer alan "1951'den önce meydana gelen olaylar" ibaresi 1967 tarihli Ek Protokol ile kaldırılmıştır.

Mülteci kavramı genel olarak yukarıda adı geçen düzenlemeler kapsamında tanımlanırken, başka bir kavram olan sığınmacı tanımıyla da sık sık karıştırılmaktadır. Sığınma, mültecilik kavramından çok daha önce, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. Maddesi ile "Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır." şeklinde

⁴ Özkan, a.g.e., s.399.

⁵ İlgili sözleşmenin ve sözleşmenin eki niteliğinde ihdas edilen 1967 tarihli Ek Protokolün orijinal metinleri için bkz.: United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", <https://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html> (Çevrimiçi), 16.9.2020; İlgili konvansiyonun Türkçe tam çeviri metni için bkz.: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği(BMMYK), "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme", (Çevrimiçi), <http://www.goc.gov.tr/files/files/multec%C4%B1ler%C4%B1nhukuk%C4%B1statusune%C4%B1l%C4%B1sk%C4%B1nsozlesme.pdf> Erişim Tarihi: 16.9.2020.

düzenlenmiştir.⁶ Sığınma bir kişinin, vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkenin çeşitli baskıları veya yasal kovuşturmaları nedeni ile başka bir ülkeye ya da yabancı ülke temsilciliklerine, savaş gemilerine ya da uçaklarına girmesi ve o devletin korumasını aramasıdır.⁷ Sığınmacı ise korunmak amacıyla yaşadığı ülkenin sınırlarını aşan fakat 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan kriterleri taşımayan başvuruoları olarak tanımlanmaktadır.⁸ Yasal mevzuat gereğince, henüz mülteci olmamış kişileri sığınmacı olarak ifade etmek gerekmektedir. Göçmenler ise, mülteciler ve sığınmacıların aksine kendi ülkelerinin korumalarından da yararlanabilen, ekonomik nedenlerden dolayı ülkelerini terk eden, terk ediş yolculuğuna kendi istek ve arzuları ile çıkan gruplar olup, mültecilerden farklı olarak, göçmen kabul eden ülkeler, göçmen politikalarına bağlı olarak başvuruları kabul veya reddedebilmektedirler.⁹

2.2. Sığınmacılığın Tarihçesi ve Sığınmacılar Nezdinde Yapılan Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

Genelde göçün, özelde mülteciliğin tarihi çok eskilere dayansa da uluslararası düzenlemelerin yapılması 20. yüzyıla gelindiğinde mümkün olmuştur. 20. Yüzyılda iki büyük dünya savaşı sonucunda, 21. Yüzyılda ise iç savaşlar nedeniyle önceki yüzyıllardakine benzer bir çatışma içine giren Ortadoğu merkezli coğrafyada dünya büyük ve kitlesel göç hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁰ Özellikle iki büyük dünya savaşı sonucunda yeniden şekillenen dünyada Birleşmiş Milletler önderliğinde bir çözüm arayışı başlamıştır.

Yukarıda detayları verilen 1951 tarihli Cenevre sözleşmesi Türkiye tarafından 29 Ağustos 1961 tarihli resmî gazetede ilan edilen kabul kanunu ile yürürlüğe girmiş olup ilgili sözleşmenin 1(B)(1) maddesi gereğince sözleşmeye “coğrafi çekince” koyarak sadece Avrupa’dan gelen üçüncü ülke vatandaşlarını mülteci olarak tanımlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’ne sığınan kişilerin çoğu Avrupa dışından gelmektedir ve Avrupa dışından gelen üçüncü ülke vatandaşlarına 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu¹¹ gereğince ‘şartlı mülteci’, ‘ikincil koruma’ ya da ‘geçici koruma’ statüleri verilmektedir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin uyguladığı mülteci politikası coğrafi çekince ile sınırlandırılmasına rağmen, Türkiye tarihi boyunca farklı ülkelere, dinlerden ve ırklardan gelen birçok göçmene, sığınmacıya ve mülteciye kapılarını açmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun 18. yüzyılın sonunda Dağılma Dönemine girmesiyle birlikte Kafkaslar, Balkanlar ve Kırım’dan Anadolu’ya doğru kitlesel göç hareketleri gerçekleşmiştir. Bu kitlesel göç hareketleri Türkiye Cumhuriyetin kuruluşu ve sonrasındaki dönemde de devam etmiştir. Cumhuriyet Dönemi kitlesel göç hareketlerine örnek vermek gerekirse¹², 1922-1938

⁶ Erkan Savar/Umut Kedikli, “Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacılara Sağlanan İmkânlar ve Uyum Sorunları: Çankırı Örneği”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 15, Sayı 4, 2019, s.1119-1142, s. 1121.

⁷ Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s.215.

⁸ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.352; Önder Beter, Sınırlar Ötesi Umutlar, SABEV Yayınları, Ankara, 2006, s.4.

⁹ Ersan Barkın, “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”, Ankara Barosu Dergisi, S:1, 2014, s.331-360, s.335

¹⁰ Barkın, a.g.e., s.336.

¹¹ Kanunun tam metni için bkz.: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> 16.9.2020.

¹² İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, 2005, paragraf 4.13. Bkz. http://www.goc.gov.tr/default_B0.aspx?content=1017; Mehmet Terzioğlu, “Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar”, 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, Yayın no:6, Haziran 2006, s.169.

yılları arasında Yunanistan'dan 384.000 kişi, 1923-1945 yılları arasında Balkanlardan 800.000 kişi, 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişi, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345.000 kişi, 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20.000 kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi iltica etmiş ve son olarak Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle tarihin en büyük kitlesel göçü meydana gelmiştir.¹³

Türkiye'de mülteci ve iltica kavramlarına dair ilk düzenlemeler 1934 tarihli İskân Kanunu¹⁴ ile yapılmıştır. Kanunun birinci faslında, Muhacirlerin ve Mültecilerin Kabulü başlığı ile muhacir ve göçmen tanımlarını yapan "Türkiye'de yerleşmek maksadı ile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emriyle kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tespit olunur. Türkiye'de yerleşmek maksadıyla olmayıp bir zaruret ilcası ile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir. 4'üncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiye'de yerleşmek isterler ve bunu yazı ile bulundukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler. Öbür mülteciler için Vatandaşlık Kanunu hükümleri tatbik olunur. Dahiliye Vekilliği muhacirlerin ve mültecilerin alınma yollarını gösterir bir talimatname hazırlar." hükümlerine yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti daha sonra 15.7.1950 tarihinde, Türk vatandaşları ve yabancıların Türkiye'ye giriş çıkışlarını, pasaport nevilerini belirlemek üzere Pasaport Kanunu'nu¹⁵ ihdas etmiştir. Türkiye aynı tarihte özellikle yabancıların Türkiye'de ikametine ve seyahatlerine ilişkin olmak üzere hükümleri belirlemek üzere 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunu¹⁶ yürürlüğe koymuştur. İlgili kanun, özellikle siyasi mültecilerin kabullerini yasal zemine oturtması bakımından önemlidir.

1994 yılında, bireysel veya toplu olarak gerçekleştirilecek sığınma ve iltica hareketlerine ilişkin usullerin belirlenmesi amacıyla Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik¹⁷ düzenlenmiştir. Yönetmeliğe göre "mülteci veya sığınmacı statüsü arasındaki tek ayırım kişinin Türkiye'ye nereden geldiği ile ilgili olup, kişi eğer Avrupa ülkelerinden birinden gelmiş ise mülteci, Avrupa dışındaki ülkelerden gelmiş ise sığınmacı" olarak kabul edilmiştir.¹⁸

¹³ <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>

¹⁴ 7 Tegrinievvel 1336 Tarihli, 1336 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ilgili kanunun tam metni için bkz.: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> 17.9.2020.

¹⁵ 24 Temmuz 1950 tarihli, 7564 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5682 sayılı ilgili kanunun tam metni için bkz.: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682.pdf> 17.09.2020.

¹⁶ 24 Temmuz 1950 tarihli, 7564 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5683 sayılı ilgili kanunun tam metni için bkz.: <https://www.umhd.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/5683-Sayili-Yabancıların-Türkiye-de-İkamet-ve-Seyahati-Hakkında-Kanun-1.pdf> 17.09.2020.

¹⁷ 30 Kasım 1994 tarihli, 22127 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 94/6169 sayılı ilgili Yönetmelik'in tam metni için bkz.: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> 17.09.2020.

¹⁸ Savar/Kedikli, a.g.e., s.1123-1124.

Türkiye’deki mülteci sorununun karmaşıklığı, Avrupa Birliği’ne üyelik ve yoğun göç hareketleri, hukuksal alanda yenilikleri zorunlu kılmıştır.¹⁹ Bu bağlamda 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)²⁰ ile Türkiye, sığınma, göç ve iltica konusunda var olan mevzuatını tek çatı altında toplamış, bu alana özgü idari bir yapılanma olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nü kurmuştur.²¹

YUKK uyarınca mülteci veya şartlı mülteci olarak tanımlanamayan ve menşe ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüme, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye, çatışmalara maruz kalacak ya da şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak ise geri gönderme yasağı kapsamında yabancılara ise “ikincil koruma” statüsü verilir. Bu anlamda 21. Yüzyılın en büyük krizi olan Suriye iç savaşı nedeniyle ülkemize sığınan Suriyeli nüfus ne göçmen ne de mülteci tanımına uymaktadır. Mevzuattaki boşluk sebebiyle Suriye’den iç savaş nedeniyle gelen kişilerin statüsüyle ilgili “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) çıkarılmış olup, Suriye’den gelen kişilere statüsü “geçici koruma” olarak belirtilmiştir. 6458 Sayılı YUKK’un “Geçici koruma” başlıklı 91. Maddesinin 1. Fıkrası gereğince “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir”. Bu hükümden anlaşıldığı üzere geçici koruma altında olan kişiler er ya da geç ülkelerine geri dönmek zorundadırlar²² ve mülteci statüsü gibi kalıcı bir statüye sahip değildirler. Geçici koruma altında bulunan Suriyeli nüfus ile ilgili olarak bu özel statünün ilke ve uygulama prensiplerini belirlemek üzere Geçici Koruma Yönetmeliği²³ yayınlanmıştır.

2.3. Sığınmacılara Tanınan Haklar ve Ödevler: Mevzuat ve Uygulama

Türkiye’de sığınmacıların sahip oldukları en temel haklar ve bu alandaki mevzuatı 4 ana başlık altında incelenebilir. Bunlar:

2.3.1. İkamet ve Barınma Hakkı

YUKK kapsamında Madde 83’te düzenlendiği üzere mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibi yabancılar, uluslararası koruma statüsü sahibi kimlik belgesine sahip olacaktır. Bu belge içerik itibarıyla ikamet izni yerine geçmektedir. Mültecilerin ve sığınmacıların barınması yönünde uygulamada gözlemlenen esas, bu kişilerin barınma masraflarını kendilerinin

¹⁹ Savar/Kedikli, a.e., s.1120.

²⁰ 11 Nisan 2013 tarihli, 28615 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 6458 sayılı ilgili kanunun tam metni için bkz.: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> 17.09.2020; İlgili kanunun uygulanmasına ilişkin ilkeleri belirlemek üzere 17 Mart 2016 tarihli, 29656 sayılı Resmi Gazete’de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır. İlgili Yönetmelik’in tam metni için bkz.: <https://www.umhd.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/Yabancılar-ve-Uluslararası-Koruma-Kanununun-Uygulanmasına-İlişkin-Yönetmelik.pdf> 17.09.2020.

²¹ Savar/Kedikli, a.e., s.1120.

²² Ahmet İçduygu/Sema Erder/ Ömer Faruk Gençkaya, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, 2014, İstanbul, s.242.

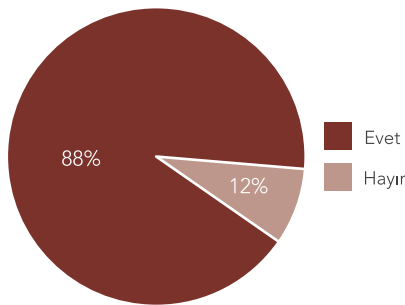
²³ 22 Ekim 2014 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2014/6883 sayılı Yönetmelik’in tam metni için bkz.: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> 17.09.2020.

karşılımları yönündedir.²⁴ Bu durumun ortaya çıkarılabileceği olumsuz sonuçların engellenmesi için YUKK Madde 95'de belirtildiği üzere, özel ihtiyaç sahiplerinin (her türlü şiddete doğrudan maruz kalmış bireyler, refakatiz çocuk, cinsel saldırı mağduru, engelli, yaşlı, hamile veya çocuğu olan yalnız ebeveynler) barınma ihtiyaçlarının Göç İdaresi tarafından kurulacak kabul ve barınma tesislerinde gerçekleştirilebileceğini ifade ederek çözüm bulmaya çalışmıştır. 2021 yılı itibarıyla Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler için 7 barınma merkezinde toplamda 52.516 kişi yaşamakta olup, 3.658.016 Suriyeli kentlerde kendi imkanları ile yaşamaktadır.²⁵ Ancak Türkiye'de mevcut mülteci ve sığınmacı sayısı göz önünde tutulursa hem ekonomik hem de sosyal olarak karşılanması mümkün olmayan oranlarda özel ihtiyaç sahibi kişiler mevcuttur. Bu konuda faaliyet gösteren uzmanlaşmış ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, özel ihtiyaç sahibi kişilerin barınma ihtiyaçlarına yönelik önemli oranda hizmet sağlayabilmektedir.

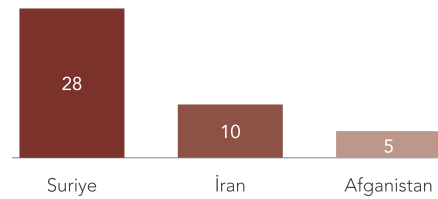
Uluslararası koruma statüsü sahibi olanlar, koruma statüsünün elde edilmesinden sonra, İçişleri Bakanlığınca kendilerine belirlenen 63 uyu ilden birinde ikamet etme yükümlülüğü altına girmektedirler. Belirlenen ikamet ili (uydu il) sığınmacılar açısından bir zorunluluk olmakla beraber, belirlenen ile gidilmemesi veya ilin izinsiz olarak terk edilmesi durumlarında sığınmacının başvurusu geri çekilmiş sayılmakta ve koruma kimlik belgesi iptal edilmektedir.²⁶

Yapılan derinlemesine görüşmelerde sığınmacıların genellikle ekonomik sebeplerle büyükşehirlere izinsiz bir şekilde yerleştiği ve diğer tüm haklarından feragat etmek zorunda kaldığı sıklıkla ifade edilmiştir. 351 kişiyle gerçekleştirilen anket çalışmasında katılımcıların %12'sinin (43 kişi) kayıtsız ya da kayıtlı olduğu ilin dışında yaşadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu kişiler Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından 6458 No'lu kanun kapsamında taahhüt edilen ekonomik, sağlık ve sosyal yan haklardan bulundukları ilde faydalanamamaktadırlar. Bu kişilerin tamamına yakını İstanbul'da kayıtsız olarak yaşamakla birlikte, 14 kişinin hiç kaydı bulunmamaktadır.

TABLO 13: KAYITLI OLUNAN İLDE YAŞAMA ORANI (KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 14: 6458'DEN FAYDALANAMAYANLARIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIM ORANI (KİŞİ SAYISI: 43)

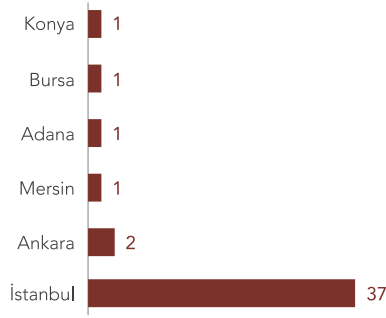

²⁴ Savar/Kedikli, a.g.e., s.1120.

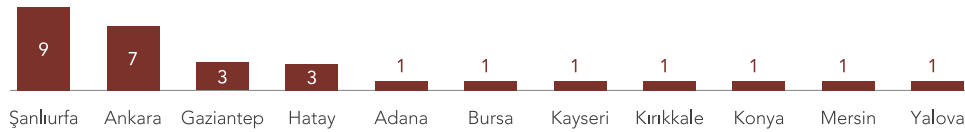
²⁵ İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İstatistikler, Güncel Veriler, Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> 16.09.2021

²⁶ 11 Nisan 2013 tarihli, 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6458 sayılı ilgili kanunun tam metni için bkz.: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> 17.09.2020; İlgili kanunun uygulanmasına ilişkin ilkeleri belirlemek üzere 17 Mart 2016 tarihli, 29656 sayılı Resmi Gazete'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır. İlgili Yönetmelik'in tam metni için bkz.: <https://www.umhd.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/Yabancılar-ve-Uluslararası-Koruma-Kanununun-Uygulanmasına-İlişkin-Yönetmelik.pdf> 17.09.2020.

TABLO 15: 6458'DEN FAYDALANAMAYANLARIN YAŞADIKLARI İLLER (KİŞİ SAYISI: 43)

TABLO 16: KAYITLI OLDUĞU İLLERDE YAŞAMAYAN SIĞINMACILARIN; KAYITLI OLDUKLARI İLLER (KİŞİ SAYISI: 29)

2.3.2. Çalışma Hakkı

Çalışma hakkı veya çalışma hürriyeti, uluslararası alanda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1951 Cenevre Sözleşmesi gibi pek çok uluslararası sözleşmede düzenlenmiştir. Ülkemiz açısından bu sözleşmelere taraf olmakla beraber, ulusal bazda normlar hiyerarşisinin tepesinde yer alan Anayasanın 48. maddesinde de "Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir."²⁷ demek sureti ile düzenlenmektedir. Ancak öncesinde de bahsettiğimiz üzere, Türkiye Cumhuriyeti uluslararası hukuka uymak kaydı ile bu hakka sığınmacılar açısından birtakım sınırlamalar ve ön izinler gerekliliği getirmiştir. Bunlardan en temel olanı ülkede ikamet etmekte olan sığınmacıların, çalışma alanında faaliyet gösterebilmesi için çalışma izni alma zorunluluğudur. Bu durum 2016 yılında yürürlüğe giren Uluslararası İş Gücü Kanunundan önceki kanun döneminde, "Türkiye'nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi öngörülmedikçe, yabancıların Türkiye'de bağımlı veya bağımsız çalışmaya başlamadan önce izin almaları gerekir."²⁸ şeklinde tanımlanmıştır. 2016 yılından sonra Uluslararası İşgücü Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle bu sorun daha ayrıntılı bir çözüme kavuşturulmuştur. İzin türleri kanunda dört başlık altında incelenmektedir. Bunların kısaca tanımlamaları yapılması gerekirse;

a) Süreli Çalışma İzni; 6735 Sayılı Uluslararası İş Gücü Kanunu Kapsamında, başvurusu bakanlıkça olumlu değerlendirilen yabancılara, iş sözleşmesinin süresini aşmamak koşulu ile **bir yıl** süre ile verilen çalışma izni türüdür.

b) Süresiz Çalışma İzni; Türkiye'de uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kanuni çalışma izni olan yabancılara, olumlu değerlendirilmeleri halinde **süresiz** olarak verilen çalışma izni türüdür.

²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), Madde 48, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 18.09.2020.

²⁸ Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (2003), Madde 4, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf>, 19.09.2020.

c) Bağımsız Çalışma İzni; Profesyonel meslek mensubu yabancılara, diğer kanunlarda öngörülen şartları taşımaları halinde verilen çalışma izini türüdür.

d) Turkuaz Kart; Kanunca ayrıca düzenlenmekle beraber eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, icra etmekte olduğu faaliyetinin ekonomi ve istihdama etkisi itibari ile Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu önerileri üzerine, Bakanlıkça belirlenen esaslarda verilen çalışma izin türüdür.²⁹

Sığınmacılara bu alanda danışmanlık hizmeti veren sivil toplum temsilcilerinin ifadelerine göre bu tanımlamalar içerisinde uygulamada en çok karşılaşılan izin türü, şartları ve yabancıların ülke içindeki durumları itibariyle süreli çalışma izin türüdür.

Uygulamada çalışma iznine başvuru usulü her izin türünde farklılık arz etmekle beraber, kısaca şu şekilde tanımlanabilir;

a) Türkiye’de istihdamı sağlanacak sığınmacıların en az altı ay Türkiye’de ikamet etmesi gerekmektedir.

b) Sığınmacının kayıtlı bulunduğu il sınırları içerisinde çalıştırılması şartıyla, işyeri sahipleri tarafından sığınmacılar için her beş Türk vatandaşına karşılık bir yabancı için çalışma izin³⁰ başvuruları yapılabilmektedir.

c) Geçici koruma altında olan kişiler için ise çalıştırılan Türk vatandaşı sayısının yüzde onu oranında kişi için başvuruda bulunulabilir.

d) Hem mülteciler hem de sığınmacılar bakımından başvuru alanının Kanunlarla Türk Vatandaşlarına Hasredilen ve Yabancıların Çalışmalarının Yasak Olduğu Meslek ve Görevler listesinde bulunmaması önem arz etmektedir.³¹ Bu meslekler yalnızca Türk vatandaşlarına ve istisnai olarak Türk Soylu belgesi sahiplerine özgülenmiş olup, çalışma izni başvurusu kabul edilmeyen alanlardandır.

e) Özellikle geçici koruma altındakilerin istihdam ve çalışma hakları Geçici Koruma Yönetmeliğinde düzenlenmektedir. Yönetmelik kapsamında Geçici Koruma altındaki kişilerin çalışabilecekleri sektörler, iş kolları ve coğrafi alanların Cumhurbaşkanlığınca belirleneceği şeklinde³² bir kısıtlama ile mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancıların başvurularının il valiliğine yapılacağına dair bir istisna getirilmiş durumdadır.³³

²⁹ İzin Türleri, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/izin-turleri/> 19.09.2020.

³⁰ Yabancıların Çalışma İzinleri Başvuru Sistemi hakkında bilgi için bkz.: <https://ecalismaizni.ailevecalisma.gov.tr/#/eizin> , Erişim Tarihi 19.09.2020.

³¹ Kanunlarla Türk Vatandaşlarına Hasredilen ve Yabancıların Çalışmalarının Yasak Olduğu Meslek ve Görevler için bkz.: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/> , 19.09.2020.

³² Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde: 29/2, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeli.pdf> , 18.09.2020

³³ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde; 5/4, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> , 18.09.2020

İşyeri açmak amacıyla çalışma yapmak isteyen mülteci ve geçici koruma altındaki kişilerin de çalışma usullerine ilişkin çok sayıda kamu kurum ve otoritesiyle iletişim halinde olup kademe kademe başvurularını takip etmeleri gerekmektedir. İşyeri sahibi sığınmacılar bakımından, işyeri açma, ruhsat alma, çalışma izni alma hususlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

a) Mülteci veya geçici koruma altında olan bir kişi, en basit haliyle esnaflık faaliyeti yürütmek isterse; öncelikle kira kontratı ve koruma belgesi ile Vergi Dairesinden vergi açılışını yapması gerekmektedir.

b) Vergi açılışının gerçekleştirilmesini takiben esnaf ise Esnaf ve Sanatkarlar Odasına (Şirket Sahibi ise Ticaret Odasına) başvuruda bulunarak kayıt altına alınması gerekmektedir.

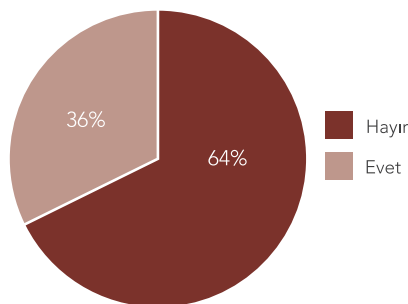
c) Şirket ise ticaret sicil gazetesi, esnaf ise esnaf sicil gazetesi, vergi levhası ve ilgili odadan alınacak faaliyet belgesi gibi yabancının işyeri sahibi olduğunu gösterir bütün belgeler ile, e-imza almak sureti ile yabancının çalışma izinleri başvuru sistemine çevrimiçi olarak çalışma izni başvurusu yapılması gerekmektedir.

d) Çalışma izninin uygun bulunması ile işyerinin bağlı bulunduğu ilçe belediyesine, belediyenin öngördüğü yükümlülükleri tamamlamak şartıyla, gerekli evraklar sağlanarak ruhsat başvurusu yapılmalıdır.

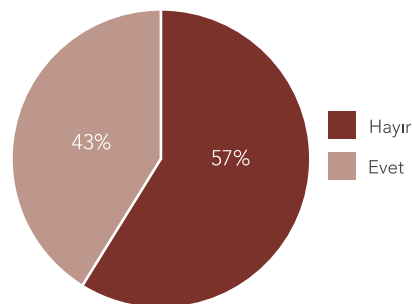
Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda uygulamada mülteciler ve sığınmacıların en çok ruhsat alımı aşamasında sorunla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Özellikle iskanı tamamlanmamış binalarda faaliyet gösteren sığınmacıların, belediyelerden ruhsat alamadığı ifade edilmiştir.

Derinlemesine görüşmeler sonucunda geçim kaynakları alanında temel hizmetler devlet eliyle düzenlenmiş olmakla beraber, sigortasız şekilde çalıştırılan yabancıların sayısındaki artışın her geçen gün daha büyük bir problem haline geldiği belirtilmiştir. Denetim faaliyetlerinin yetersizliği ve sığınmacıların bu alandaki hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları da belirtilen diğer problemler arasındadır. PODEM tarafından bu araştırma kapsamında sığınmacılar ile yapılan anket çalışmasında İran, Irak ve Suriye’den gelen kişilerin %36’sının geldikleri ülkede de çalışan oldukları ve bu kişilerin %35’inin kadın olduğu görülmektedir. Türkiye’ye geldiklerinde ise aynı kişiler arasında çalışma oranı %8 artarak, %43’e yükseldiği ve bu kişilerin %30’unun kadınlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu kişilerin %82’si bir işyerinde işçi olarak çalışmakla beraber, %18’i kendi iş yerlerini kurmuştur. Ankete katılan ve Türkiye’de çalıştığını belirten kişilerden sadece 5’i Suriye dışındaki ülkelere gelmiş olup, tamamı işçi olarak çalışmaktadırlar.

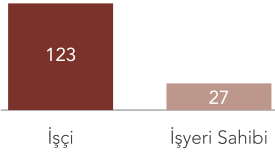
TABLO 17: GELİNER ÜLKEDE ÇALIŞMA DURUMU (KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 18: TÜRKİYE’DE ÇALIŞMA DURUMU (KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 19: İŞ KOLUNA GÖRE DAĞILIM (KİŞİ SAYISI: 150)

2.3.3. Sağlık Hakkı

Bir diğer değinilmesi gereken hak ise sağlık hakkıdır. Sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimi konusunda yapılan düzenlemeler, hem 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde³⁴ ve ilgili³⁵ uluslararası sözleşmelerde hem de buna uygun şekilde ulusal 6458 sayılı YUKK'un 89/3-a maddesinde düzenlenmiştir.³⁷ Bu düzenleme neticesinde mültecilerin, vatandaşlara uygulanan sağlık hakkına paralel şekilde, ücretsiz sağlık hizmetinden faydalanabilmektedir. Ancak bu hizmet yalnızca ödeme gücü olmayan sığınmacılara yönelik ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Sığınmacının ödeme gücü mevcut ise ücretsiz sağlık güvencesi sağlanmamakta, ödeme güçlerine göre, primin tamamı veya belirli bir kısmı sığınmacıdan tahsis edilmektedir.³⁸ Sağlık hizmetleri konusunda Geçici Koruma altındakiler açısından düzenleme, YUKK'ta değil Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında yapılmıştır.³⁹ Geçici Koruma altındaki kişilerden temel ve acil sağlık hizmetleri ile aynı kapsamda sağlanan ilaçlardan ve tedaviler için katılım payı talep edilmemektedir. Geçici koruma altındakilerin almış oldukları sağlık hizmetlerinde SUT (Sağlık Uygulama Tebliği) bedelini geçmeyen kısımlar SGK tarafından değil, AFAD tarafından karşılanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, uygulamada yalnızca SUT kapsamında karşılama yapılmasıdır. Buna göre SUT kapsamına girmeyen tedaviler ve SUT'ta belirtilen miktarı geçen tedaviler geçici koruma kapsamında kalan kişilere sağlanmayacaktır.⁴⁰ Bu uygulamada geçici koruma altında bulunan bireylerden SUT kapsamına girmeyen tedavilerinin devlet eliyle gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Hem sosyal koruma alanında çalışanların hem de sığınmacıların tüm detaylarına hâkim olamayacakları kadar geniş bir kapsama sahip olan SUT ile ilgili, maliyeti yüksek olan veya test aşamasında olan tedavilerin çoğunun kapsam dışında olduğu belirtilmiştir. Örneğin kanser hastalığı bulunan bir geçici koruma altındaki kişinin akıllı ilaçla tedavisi SUT kapsamında olmadığı için⁴¹ ücretsiz bir şekilde gerçekleştiremiyor.

³⁴ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 25, "Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır." <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, 18.09.2020.

³⁵ Bknz; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 12, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/83-93.pdf>, 18.09.2020.

³⁶ Alma Ata Bildirisi, 12/09/1978, https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=521&Itemid=36, 18.09.2020

³⁷ "Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren bir yıl süre ile 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir.", YUKK(2013), Madde 89/3-a, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, 18.09.2020.

³⁸ Savar/Kedikli, a.g.e., s.1128.

³⁹ Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 27, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeli.pdf>, 18.09.2020.

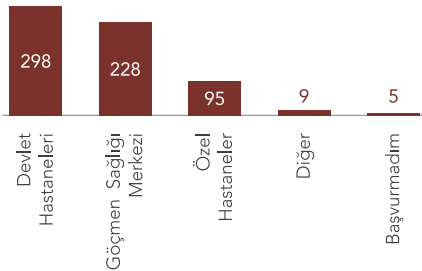
⁴⁰ Her ne kadar kanunda açıkça bu husus belirtilmese dahi, yalnızca SUT miktarı oranında prim karşılığı ödeneceğine ilişkin hüküm mevcuttur. Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 27, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeli.pdf>, 18.09.2020.

⁴¹ Bkz.: <https://t24.com.tr/haber/kanser-hastasi-14-bin-liralik-ilac-mucadelesini-kazandi-karar-emsal-teskil-edecek,844429>, 18.09.2020; <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mahkemeden-jet-karar-kanser-hastalarina-iyi-haber-akilli-ilac-bedava-41298739>, 18.09.2020.

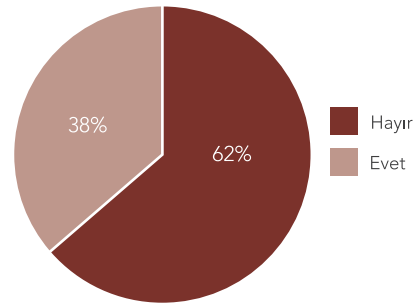
Bu konuda sivil toplum kuruluşlarının gerek hukuki destek (tedbir talepli dava) gerekse acil durumlarda üçüncü ülkeye yerleştirilmesi veya tedavi giderlerinin karşılanması şeklinde yardımları gerekmektedir. Benzer bir sorun olarak koruma kimlik belgesi olmayan sığınmacıların sağlık hizmetlerinden ne şekilde faydalanabileceği bir sorun teşkil etmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği koruma kimlik belgesi olmayan hastalara, sağlık hizmetlerinin ücretsiz verileceğine dair bir emare barındırmamaktadır. Burada izah edilen durumda sığınmacı veya geçici koruma altında bulunmayan kişinin sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için tek geçerli yol, söz konusu tedavinin acil sağlık ihtiyacı olarak değerlendirilmesi ve acil servislerde tedavi olmalarının sağlanmasıdır.⁴² Son olarak bağlı bulunduğu il içerisinde gerekli tedavi sağlanamayan sığınmacılar açısından da uygulamada, kişinin bağlı bulunduğu ilden sevk yazısı almak şartıyla tedavisinin sağlanacağı ile kayıt geçişi yaptırması mümkündür.

Anket çalışmasının yapıldığı 351 kişiden sadece 5 tanesi şimdiye kadar Türkiye’de hiçbir sağlık kuruluşuna başvuruda bulunmamıştır. Yapılan başvuruların %47’si devlet hastanelerine, %36’sı göçmen sağlığı merkezlerine, %15’i özel hastanelere ve kalan %1’i diğ. merkezi vs. gibi diğ. sağlık kuruluşlarına yapılmıştır. Bu kişilerden 133’ü gittikleri sağlık kuruluşlarında problem yaşadıklarını belirtmiştir. Sağlık merkezlerinde tercüman bulunmaması ve doktorlara dertlerini anlatamamaları en sık karşılaşılan problemlerdir. Bunun dışında, doktorun söylediklerini anlamamak, hastane randevusu alamamak, doktor ve hemşirelerin ilgisiz olması ve sağlık merkezlerinin çok kalabalık olması belirtilen diğ. problemler arasında yer almaktadır.

TABLO 20: SAĞLIK KURULUŞLARINA BAŞVURMA DURUMU
(KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 21: SAĞLIK MERKEZİNDE SORUN YAŞAMA
(KİŞİ SAYISI: 351)

2.3.4. Eğitim Hakkı

Sığınmacıların eğitim hakkı konusunda; Uluslararası sözleşmelere uygun şekilde, 1982 tarihli Anayasanın 42. Maddesi’nde “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” ibaresiyle eğitimin temel hak olduğu tanımlanmış ve vatandaş olsun olmasın herkese bu imkân tanınmıştır. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 2014/21 No’lu genelge sığınmacı ve geçici koruma altındakilerin eğitim haklarına ilişkin yapılan en ayrıntılı çalışmayı içermektedir.⁴³ Bu genelge kapsamında koruma altında bulunan sığınmacı ve geçici koruma

⁴² “Kamu ve özel tüm sağlık tesisleri ve kuruluşları kendilerine başvuran veya ambulans ve sevkle getirilen tüm acil vakaları sağlık güvencesi ve ödeme gücü olup olmadığına bakmaksızın kabul etmek gerekli tıbbi müdahaleyi yapmak ve stabilizasyonu sağlamakla yükümlüdür.”, Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Servis Hizmetlerinin Uygulama Usul Ve Esasları Hakkında Tebliğ, Madde 14, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13494&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5>, 18.09.2020.

⁴³ Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, 2014/21 No’lu Genelge, 20014, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf>, 18.09.2020.

sahiplerinin her derecedeki okullara kayıt yaptırabilecekleri ifade edilmiştir. Lisans ve üstü eğitim faaliyetleri hariç olmak üzere ikamete bağlı bir sınırlandırma mevcuttur. Uygulama açısından koruma kimliği mevcut öğrenciler sorun yaşamamakla beraber, henüz koruma altına alınmamış kişilerin öğretimlerine devam edilebilmesi amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2014 yılında yayınladığı genelge⁴⁴ ile geçici eğitim merkezleri oluşturulmuş, koruma altına alınmayan kişiler temel düzeyde eğitimlerini bu merkezlerde almışlardır. Millî Eğitim Bakanlığı 2017 yılında geçici koruma altındaki sığınmacıların eğitim hizmetlerine erişiminde tek yetkili kurumun kendileri olduğunu belirterek, kamu binaları dışında sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenerek açılan geçici eğitim merkezlerin kapatılmasına karar vermiştir.⁴⁵ Göç İdaresinin 2017 yılı verilerine göre Türkiye'de 0-18 yaş arası eğitim çağında toplamda 1.563.116 çocuk bulunmaktadır⁴⁶ ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın paylaştığı verilerle birleştirildiğinde bu yaş grubunun sadece %42'sinin eğitime devam ettiği gözlemlenmektedir. Burada eğitim gören öğrencilerin bakanlığın örgün eğitim veren kurumlarına geçişleri sağlanmıştır. 2019 Ekim ayı verilerine göre kitlesel göçle ülkemize gelen geçici koruma altında 633.271 (570.288 Suriyeli ve 62.983 Iraklı) öğrenci bakanlığa bağlı eğitim kurumlarında ve 25.278 öğrenci 4 ilimizdeki 23 geçici eğitim merkezlerinde eğitimlerine devam etmektedir. Sığınmacı çocukların eğitimindeki bu ikili sistemi Çelik ve İçduygu Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitim gören çocuklar akvaryumda yaşarken, örgün eğitim kurumlarına devam eden çocukları bilinmeyen denizlerde kendini bulan balık şeklinde betimlemiştir.⁴⁷

Geçici eğitim merkezlerinin kapatılması sürecinin ilk aşamalarda bazı sorunlar oluşmuştur. Bu sorunların başlıcaları ilkokul, ortaokul ve lise kapasitelerinin sürece uyum sağlayamaması ve koruma altında olmayan öğrencilerin kayıt sistemine girişlerinin yapılamaması olmuştur. Bu duruma geçici bir çözüm olarak koruma altında olmayan yabancı öğrencilerin misafir öğrenci olarak kayıt altına alınması gibi yine geçici çözümler geliştirilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının bu alanda en etkin kurumlar olarak, özellikle koruma altında olmayan öğrencilerin eğitimlerine⁴⁸ devam edebilmeleri amacıyla milli eğitime bağlı kurum ve kuruluşlarla sıkı çalışmalar yürüttükleri gözlemlenmiştir.

Lisans eğitimi konusunda ise kayıt altında bulunan sığınmacılara diğer yabancı öğrencilere olduğu gibi, YÖS (Yabancı Öğrenci Sınavı) sınavı aracılığıyla eğitim hayatlarına devam etme imkânı getirilmiştir. Lisans eğitimini kayıtlı olduğu il dışında tamamlayacak olan kişilere, kayıtlı oldukları ili değiştirme imkânı sağlanmaktadır.⁴⁹

Türkiye'nin nüfusunun %4.50'sine denk gelen Suriyeli nüfusun genel eğitim durumu hakkında oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır.⁵⁰ Ancak 2019 yılında UNHCR Türkiye'nin desteğiyle hazırlanan

⁴⁴ Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi 2014/21. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf> 17.09.2021

⁴⁵ Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı Ekim 2019 Bülteni. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2019_11/06141131_11Ekim2019internetBulteni.pdf 17.09.2021

⁴⁶ Unutulmaz, K.Onur: " Turkey's Education Policies towards Syrian Refugees: A Macro-level Analysis", International Migration, 2018, s.15.

⁴⁷ Çelik, Çetin & Ahmet İçduygu: "Schools and Refugee Children: The Case of Syrians in Turkey", International Migration, 2018, ss.6-11.

⁴⁸ Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı Ekim 2019 Bülteni. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2019_11/06141131_11Ekim2019internetBulteni.pdf 17.09.2021

⁴⁹ Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde: 28/2, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeli.pdf>, 18.09.2020

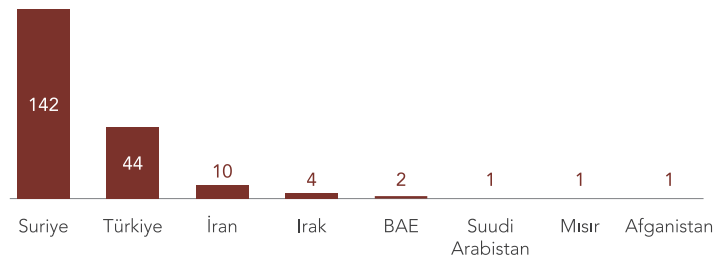
⁵⁰ M. Murat Erdoğan, "Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi", Orion Kitabevi, Ankara, 2020, s.33.

Suriye Barometresine göre lise veya üzeri denklikte bir okul mezunu olan kişilerin oranı %21 civarındadır.⁵¹ Anket çalışmasına katılan kişilerin %58'lik yüksek bir oranı lise veya üzeri denklikte bir okul mezunu olduğunu belirtmiştir. Bu yüksek eğitim oranı sebebiyle Anket çalışmasına katılanların eğitim seviyelerinin yüksek olması, araştırma geneline de yüksek istihdam oranı olarak yansımıştır. Lise ve üzeri diplomaya sahip kişilerin %21'i eğitimlerini Türkiye'de %69'unun ise Suriye'de tamamladığı görülmektedir. Ankete katılan 351 kişiden 29'u Türkiye'de diplomasının denkliği için başvuruda bulunmuş, sadece 13'ü diplomasının denkliğini almayı başarmıştır. Bu 13 kişinin 9'u kadın olup, 11'i Suriye ve 2'si Afganistan kökenlidir. Denkliği alınan diplomaların 7'si lisans, 5'i lise ve 1'i doktora diplomasıdır.

TABLO 22: EĞİTİM DURUMU (Kişi sayısı: 351)

TABLO 23: EĞİTİMİN TAMAMLANDIĞI ÜLKE(LİSE VE ÜZERİ) (Kişi sayısı: 205)

⁵¹ M. Murat Erdoğan, "Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi", Orion Kitabevi, Ankara, 2020, s.33.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Adalete Erişimin Tanımı

Adalet bütün sosyal kurumlar içerisinde birincil erdem olup, adaletin en temel öznesi basit olarak toplumun kendisidir. Diğer bir deyişle adalet toplumun ileri gelen kuruluşlarının temel hak ve ödevleri dağıtma yoludur.⁵² Araştırma kapsamına göre sığınmacıların adalete erişimi alanında çalışmalar yapan avukat, akademisyen, kamu görevlisi ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan katılımcıların adalete erişim kavramını nasıl tanımladıklarını ve adalete erişim dendiğinde akıllarına neler geldiği soruldu.

Görüşmelerde adalete erişim kavramı ile ilgili katılımcıların büyük bir çoğunluğu özellikle üç unsur üzerinde durdu: (1) Hakkına kısa ve ekonomik yoldan erişmek; (2) Mahkemeye erişebilmek ve (3) Adli yardım hakkına erişebilmek. Bu bağlamda katılımcıların özellikle sığınmacılar gibi daha hassas gruba dahil olan kişiler için adli mekanizmaların erişilebilir olması üzerinden bir tanımlama yaptıkları gözlemlendi. Adalete erişim sadece mahkemeye erişim olarak tanımlamaktan ziyade kişilerin hakkını aramaya cesaret edebilmeleri, adli yardım mekanizmalarının yeterliliği, çoklu hassasiyete sahip bireylerin (örneğin sığınmacı kadınlar) hakkını aramaktan daha çok çekindiği, kişilerin haklarını bilmemesi ve doğru hukuki bilgiye erişmekte güçlük çekmeleri şeklinde geniş bir yelpazede tanımlandı.

“Adalete erişimi kişilerin danışmanlık alabilmeleri ve profesyonel bir adli yardım olarak tanımlıyoruz. Barolara başvurmaları ve mahkeme ile ilgili bir süreç varsa adli yardımdan faydalanabilmeliler. Ayrıca Türk vatandaşları ile hak ve hukukta eşit bir bazda erişimleri olmalı.” – M5, Kadın, Avukat / Sivil Toplum Temsilcisi

“Adalete erişim şikâyet ve hak arama mekanizmaları başta olmak üzere, adli mekanizmalara sorunsuz şekilde başvurabilme hakkıdır. İlk aklıma gelen adli yardım hakkı. İkinci olarak cezasızlık, davaların etkili yürütülmemesi ve soruşturmalardaki yavaşlık. Geçtiğimiz 20 yılda ilerleme kaydedildi. Özellikle kadınların adalete erişimi konusunda. 2000’de bir bildirge yayımlandı ve polis teşkilatında duyarlı bir durum gelişti, en azından kadınların şikâyetleri artık sisteme giriyor. İş doğrudan doğruya kolluk yaptığı için, diğer adımlar savcılar vs.

olsa da kolluğu da resme katmak lazım. Jandarma ve poliste yaşanan zihniyet değişimi savcı ve hakimlerde yaşanmadı. Daha geleneksel cevaplar veriliyor. Etnik azınlık davaları için, adliyeye girmek isteyen vatandaşa polis fiziksel olarak engel oluyordu. Bu durumda da gelişmeler var. İlk adımdaki adliyeye erişimde ilerleme var fakat etkin soruşturma konusunda tabi ki hala problemler var. Özellikle yavaşlık. Başka bir iyileşme olarak bilgisayar sistemini gösterebiliriz. Kâğıt defteri bırakmak kayıtlar için sağlıklı oldu.” – M6, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Temsilcisi

“İnişli çıkışlı, son dönemi sıkıntılı. Son yıllarda adalete erişimde çok ciddi sıkıntılar var, özellikle kadınlar ve mülteciler için. Kazanımlar da var ama uygulamada sorunlar var. Adalet sisteminin sarsıldığı dönemdeyiz, 15 Temmuz sürecinden sonraki gelişmeler yansıyor insanlara.” – M7, Kadın, Akademisyen

“Adli yardıma ihtiyacı ulan kişilerin bu yardıma ulaşabilmesi. Adaleti yerine getirmekle görevli kurum ve mekanizmaların halk kitlelerine açık ve anlaşılabilir olması. Bilgi Üniversitesi’nin bir araştırması vardı. Sıradan bir yurttaş adliyeye geldiğinde nereye başvuracak, haklarını elde etmek yönünde nasıl davranacak, bu yöndeki eksiklikleri tespit etmişlerdi. Güzel bir çalışmaydı.” – M8, Erkek, Serbest Avukat

3.2. Adalete Erişimde Yaşanan Problemler

Yapılan görüşmelerde adalete erişimde sığınmacıların en sık karşılaştığı problemlerin ve engellerin tespit edilmesi amaçlandı. Bu sebeple bu alanda çalışmalar yapan uzmanlara sığınmacılar özelinde adalete erişim alanında karşılaştıkları en belirgin problemlerin neler olduğu soruldu. Sığınmacıların adalete erişimde yaşadıkları problemleri ve karşılaştıkları engelleri üç bölümde inceledik: (1) ekonomik temelli engeller, (2) yapısal engeller ve (3) sosyal engeller.

3.2.1. Ekonomik Temelli Engeller

Sığınmacıların adalete erişiminde; kişilerin maddi imkanlarının el vermemesi, mahkemeye başvurabilmek için gerekli olan harçlar, yeminli tercüman ve noterde vekaletname ücreti gibi gerekli unsurların maliyetinin çok yüksek olması sığınmacıların kısa ve ekonomik yoldan haklarına erişimini engellemektedir. Mahkemeye eriştiklerinde bile dava süreçlerinin çok uzun sürmesi nedeniyle sığınmacılar bu süreç zarfında yapmak zorunda kaldıkları masrafları sadece davayı kazandıkları takdirde ve çok geç geri alabilmektedir. Aslında yapısal bir sorun içerisine giren dava süreçlerinin uzun olması özellikle maddi imkansızlıklara rağmen dava açmış olan sığınmacıları ekonomik olarak zorlamaktadır ve kişiler sıklıkla hakkını aramaktan vazgeçme yolunu seçebilmektedir.

Ekonomik temelli problemler görüşmecilerin farklı örneklerle dile getirdiği en öncelikli sorun alanı oldu. En sık bahsedilen ekonomik temelli engeller (1) Maddi imkansızlıklar, (2) Mahkemelerin yüksek maliyeti (noter, tercüman vs.) ve (3) Sığınmacıların haklarına kısa ve ekonomik yoldan erişebilmesi için sistemin geliştirilmemesi olarak sıralanabilir. Aynı zamanda sığınmacıların

ekonomik sebeplerle kayıtlı olduğu şehirlerde değil, endüstriyel şehirlerde yaşaması ve kayıt dışı olarak çalışmaları da genelde haklarını aramaktan vazgeçmelerinin temel sebepleri arasında sayıldı. Kişiler sınır dışı edilme korkusuyla çoğunlukla kamu kurumları ile yüz yüze gelmekten çekinmekte ve adli mekanizmaları işletmekten vazgeçmekte.

"Bir mağdur geliyor mesela uzaklaştırma kararı ve boşanma istiyorum diyor. Biz görüşme sağlıyoruz ama önce vekaletname ve sonra bizden fakirlik belgesi isteniyor. Sadece Arapça biliyor bu kişi ve 1000 lira masraf gerekiyor noter için dili bilmediğinden. Bazı mahkeme harçları isteniyor bazen, tebligat mesela 700-800 lira tutuyor. Bir kadın için toplam maliyet 2000 lirayı buluyor ve biz STK'lara başvuruyoruz bunun için. Yabancılar fakirlik belgesi verilmiyor bazen ve adalete ulaşamıyorlar ya da tercüman ile istek gerekiyor ve kişiye yük olup gerçekleştiremiyor." – M4, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Çalışanı

"Baronun sağladığı adli yardım hala bilinmiyor vatandaş tarafından, zaten bütçe çok düşük olduğu için herkese sunulmuyor. Artı olarak çok fazla yasal belge isteniyor. Kullanılmayan gayrimenkuller, kendisinin olmayan ama devlet desteğinden yararlanabilmek için kendisi üzerine açılan işyerleri gibi durumlar hukuki süreç için sıkıntı oluşturuyor. Fiziki olarak erişemediği için kendisinin olarak görülen yerler zarara dönüşüyor (mesela gayrimenkul sahibi diye yardım reddediliyor)" – M6, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Temsilcisi

"Adli yardım belli ellerde tekelleşiyor, parası olan Suriyeliler bu avukatlara ulaşabiliyorlar." – M8, Erkek, Serbest Avukat

"Adli yardım büroları yeterince yardım etmeye çalışıyor ama yetmiyor, 4 milyon insan var mülteci. Bir tek Amerika'da var bu sayıda, ama devasa ülke ABD. Türkiye zor bir dönemde geçiyor ülke, adalete erişimde yapmaya çalışıyoruz bir şeyler ama ödenekler kısıtlı, BM'den de gelenler yetmiyor. Hepsine yetişebilmemiz mümkün değil." – M9, Erkek, Serbest Avukat

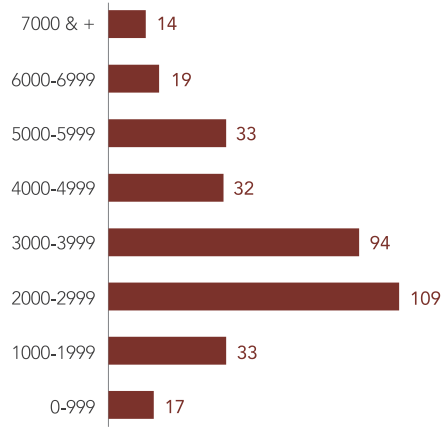
"Mülteciler adalete kesinlikle erişemiyor. İşten çıkarılıyor tazminatı verilmiyor. Sigortasız çalıştırılıyor. Hak ihlali çok yoğun." – M10, Kadın, Sivil Toplum Uzmanı

"Adli yardımda mülteciler için avukat atanması sorununu çözemiyoruz. Adli yardımda atanan dosyaya itiraz etmişti 500 TL bloke olacak diye, dosyayı başka birine aktarmak zorunda kaldık. Allah kimseyi kendi memleketinden farklı bir yerde böyle bir duruma sokmasın diyorum. Bir adam Halep'te evi var, 5 milyon dolar ediyor; 2,2 milyona satabiliyor savaştan dolayı. Haciz gelmiş evine ve biz gidiyoruz Suriye'ye bakmaya, çok büyük bir saltanatı bırakıp gelmiş. Yabancı olmak çok kötü, bilmediğin bir hukuk ve insan ile karşılaşmak sıkıntı. Geri Gönderme Merkezi'nde bir ortodonti uzmanı müvekkilimi çapulcuların olduğu odaya koymuşlar, çok saçma. – M11, Erkek, Serbest Avukat

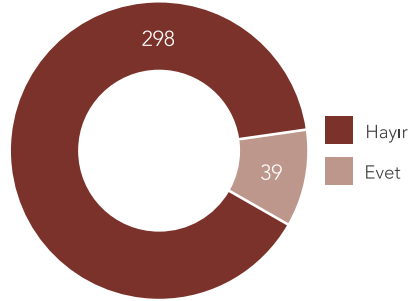
"Buranın halkı sokadaki kedilere en pahalı mamayı alır ama Suriyeliye 5 TRY vermez. Nefret söylemine dönüştü. İranlıların maddi durumları iyi olduğundan meslektaşlarımıza başvurabiliyorlar. Parası yetmeyenler sınır dışı oluyor genelde. "- M22, Erkek, Serbest Avukat

Bu araştırma kapsamında yapılan anket çalışmasına katılan kişilerin %45'i asgari ücret veya altında bir gelir düzeyine sahip olduklarını belirttiler. Buna ek olarak 2021 yılında İstanbul için belirlenmiş olan 7000 TRY alt geçim limiti ve asgari ücret arasında bir gelir düzeyi olan kişilerin oranı %14 (50 kişi) olup ankete katılan kişiler arasında asgari geçim limitinin üzerinde geliri olanların oranı %40'tır. Bu oranlar Türkiye genelini yansıtmamaktadır.

TABLO 24: AYLIK ORTALAMA HANE HALKI GELİRİ (KİŞİ SAYISI: 351)

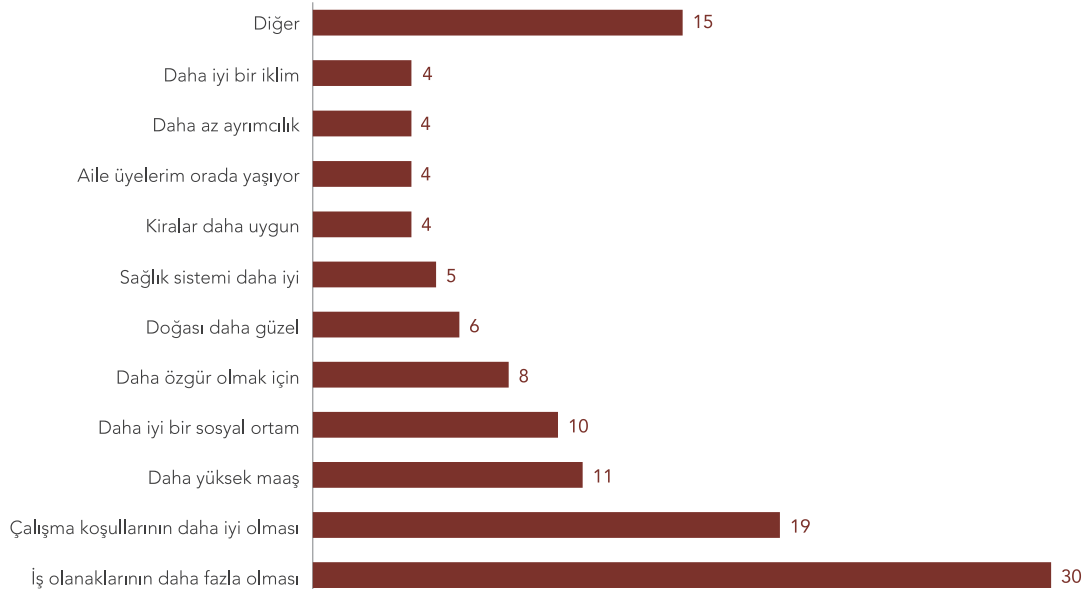

TABLO 25: BAŞKA BİR ŞEHRE KAYDINIZI ALDIRMAYA ÇALIŞTINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 337)

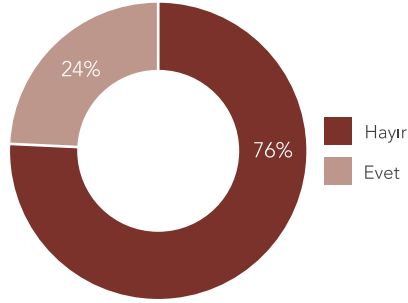
Anket çalışmasına katılan sığınmacıların 14 tanesi henüz Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Koruma Statüsüne sahip olmamış olup, kalan 337'sine kayıtlarını başka bir şehre aldirmek için başvuruda bulunup bulunmadıkları sorulmuş ve %12'si başvuruda bulunduklarını belirtmiştir. Tablo 26'da görüldüğü üzere bu kişilerin kayıt aldirmek istemelerindeki ilk 3 sebebin hepsi ekonomik kökenli olup (1) İş olanaklarının daha fazla olması, (2) Çalışma koşullarının daha iyi olması ve (3) Daha yüksek maaş en öncelikli kayıt aldırma sebepleridir.

TABLO 26: NEDEN BAŞKA BİR ŞEHRE KAYDINIZI ALDIRMAK İSTEDİNİZ? (KİŞİ SAYISI: 39)

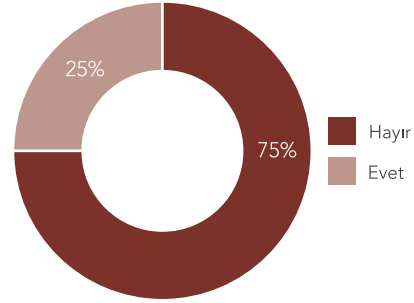

Anket çalışmasına katılan kişilerden 123'ü işçi olarak çalışmakta olup bu kişilerin %62'sinin işvereni Türkiyeli olup diğerlerinin işvereni Suriyelidir. Bu gruptan 29 kişi işvereniyle problem yaşadığını belirtmiş ve problem yaşanan işverenlerin 21'i Türkiyelidir. Bununla birlikte ankete katılan işçi olarak çalışan sığınmacıların dörtte biri işvereninden parasının bir kısmını veya tamamını alamamak gibi bir problem yaşamıştır.

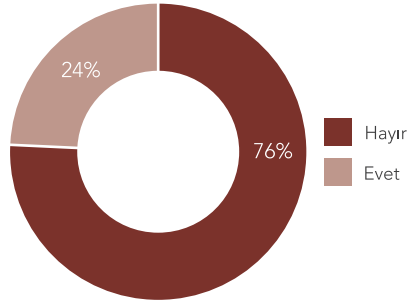
TABLO 27: İŞ VERENİNİZLE HİÇ PROBLEM YAŞADINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 123)

TABLO 28: MAAŞINIZI ALAMAMAK GİBİ BİR PROBLEM YAŞADINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 123)

TABLO 29: İŞYERİNDE AYRIMCILIĞA MARUZ KALDINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 123)

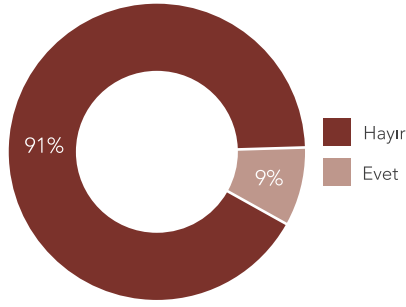

Aynı şekilde işyerinde ayrımcılığa maruz kaldınız mı sorusuna da 29 sığınmacı evet cevabı vermiş olup, ayrımcılık yapılan işyerlerinde işverenlerin 21'i Türkiyelidir. Sığınmacılar çoğunlukla işverenleri tarafından ayrımcılığa uğradıklarını belirtmiş ve Tablo 30'da detayları verildiği üzere diğer çalışanlar ve müşteriler tarafından da ayrımcılığa uğrayan sığınmacılar olmuştur.

TABLO 30: KİM TARAFINDAN AYRIMCILIĞA UĞRADINIZ? (KİŞİ SAYISI: 29)

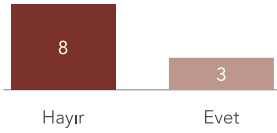

TABLO 31: İŞYERİNİZDE YAŞADIĞINIZ PROBLEMLERDEN DOLAYI HUKUKİ YOLLARA BAŞVURMAYI HIÇ DÜŞÜNDÜNÜZ MÜ? (KİŞİ SAYISI: 123)

İşyerinde yaşadığı problemlerden dolayı hukuki yollara başvurmayı düşünen sadece 11 sığınmacı olup, bunlardan sadece 3'ü hukuki yollara başvurmuştur. Sadece kayıtlı çalışan kişiler hukuki mekanizmaları kullanmış olup bu başvurular ilgili Polis Merkezi, Eğitim Müdürlüğü ve Hastane Müdürlüğüne yapılmıştır.

TABLO 32: İŞYERİNİZDE YAŞADIĞINIZ PROBLEMLERDEN ÖTÜRÜ HIÇ YASAL YOLLARA BAŞVURDUNUZ MU? (KİŞİ SAYISI: 11)

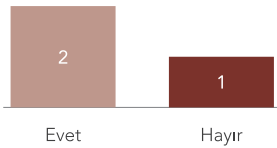

TABLO 33: HANGİ KURUMA BAŞVURUDA BULUNDUNUZ? (KİŞİ SAYISI: 3)

Yapılan 3 başvurudan sadece Polis Merkezine yapılan başvuru sonucu kişinin problemi çözülmemiştir. İşyerinde problem yaşamasına rağmen hukuki yollara başvurmayan kişilere neden başvuruda bulunduklarını sordüğümüzda (1) işlerini kaybetmekten korktukları, (2) bir daha iş bulamamaktan korktukları ve (3) yakınları tarafından şikâyetle bulunmamaları tembih edildiği için genel olarak ekonomik sebeplerle hukuki mekanizmaları harekete geçirmemişlerdir.

TABLO 34: BAŞVURUDAN SONRA PROBLEMİNİZ ÇÖZÜLDÜ MÜ? (KİŞİ SAYISI: 3)

TABLO 35: İŞYERİNİZDE SORUN YAŞAMANIZA RAĞMEN NEDEN HUKUKİ YOLLARA BAŞVURMADINIZ? (KİŞİ SAYISI: 9)

3.2.2. Yapısal Temelli Engeller

Katılımcılar mevzuat açısından temel bir eksiklik olmadığını vurgularken genellikle uygulamadaki yapısal engellerin (1) dil bariyeri, (2) adli yardım mekanizmalarının yetersiz olması (3) nitelikli tercüman eksikliği, (4) idari gözetimde yaşanan problemler ve (5) hâkim ve savcıların sığınmacılarla ilgili hukuki konularda yeterince eğitilmiş olmaması olduğunu belirttiler. Bahsedilen problemlerin özellikle Türkçe'nin bilinmemesi veya düzgün tercüme edilememesi ve hem adalete erişmeye çalışan hem de adli mekanizmaları çalıştıran kişilerin bilgi ve donanım eksikliğinden kaynaklandığı gözlemlenmektedir.

"Adil bir entegrasyon yok. Mültecilerin hukuki mekanizmalardan faydalanmasını kolaylaştırmaya yönelik hiçbir politika geliştirilmiyor (Mahkemelerde Arapça bilen yok, Suriyeli avukat yok, Suriyelilere hukuk bilgisi verilmiyor). Suriyeli mültecilere size ne eğitimi verelim diye sorduğumuzda birinci sırada Türkçe dil eğitimi ve ikinci sırada iş hukuku eğitimi verin diyorlar." – M10, Kadın, Sivil Toplum Temsilcisi

"Mahkemenin kendi tercümanı çeviri yaparken, müvekkilim beni uyardı ve yanlış tercüme ediyor dedi. Müdahale etmesek yargılama yanlış gidecek. Türkçesi tam yeterli olmadığı için Arapça ifade veriyordu müvekkilim, sonrasında İngilizceden kendim çevirince çok alakasız çıktı Arapça olan çeviriyle." – M11, Erkek, Serbest Avukat

Hasar danışmanlık şirketleri kurulmuş, trafik kazasına giriyor mesela ve maddi manevi hasar için tazminat alıyor. Bütün işi avukat yapıyor ancak tazminatın büyük kısmını şirket alıyor, sonrasında da mağdura tazminatı veriyor ya da vermiyor. Sürece bakıldığında adli mekanizmalar işlemiş ve adalete erişilmiş gibi görünse de bu gibi şirketler yüzünden kişiler yine mağdur oluyor. – M14, Kadın, Serbest Avukat

"Eğer biz mültecilerin haklarını sivil toplum kuruluşları tarafından sağlamaya çalışıyorsak, bir problem var demektir." – M1, Kadın, Avukat / Sivil Toplum Temsilcisi

"Türkiye'de dert büyük, mülteci üzerinden değil, insan bilgi ve özeninde bir düşüş var. Benden öncekilerinden ben, benden sonra geleceklerde benden niteliksiz oluyor. Niteliksiz iş yapılan ülke olduk. Irkçılık, ciddi bir problem. Uygulanması gereken karar aynı, varılması gereken sonuç aynı ama yabancıya uygulanan bazı eylemler daha kolay gelebiliyor sadece yabancı olduğu için." – M11, Erkek, Serbest Avukat

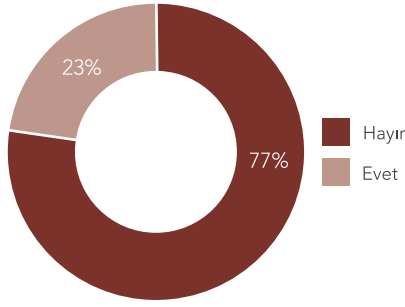
"Can ve mal güvenliğınden başlayarak bütün hakların en kolay ihmal edilebildiğı grup mülteciler. Adliye'ye ulaşana kadar olan süreçte, her bir aşamada bir problem var. Adil yargılanma hakkına ulaşabilmeyi bırakalım, mahkeme huzuruna çıkabilmek bile bir yabancı, bir mülteci için çok zor bir süreç. Çocukların okula kayıt süreçleri de çok sorunlu. Orta Asyalı çocukları daha milliyetçi okul müdürleri almak isterken Ortadoğulu çocukları daha dindar müdürler alıyor. İnsanların kaderini radikal bir şekilde etkileyecek kararlar veriliyor. Kimse inisiyatif almıyor; böyle olunca da iş dönüp dolaşıp Göç İdaresi'ne kalıyor." – M13, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Çalışanı

"Mülteci ekseninde, öncelikle ülkeye girdiklerinde iltica talebinde bulunduklarında geldikleri ülkelerinde problemleri olduğunu ve bu problemlerin genellikle siyasi otoriteyle çatışmış olmalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Kayıtsızlık kötü bir şey, üstelik bu kişiler uluslararası geçici koruma talebindeler. Bu süreçte yaşanan problemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

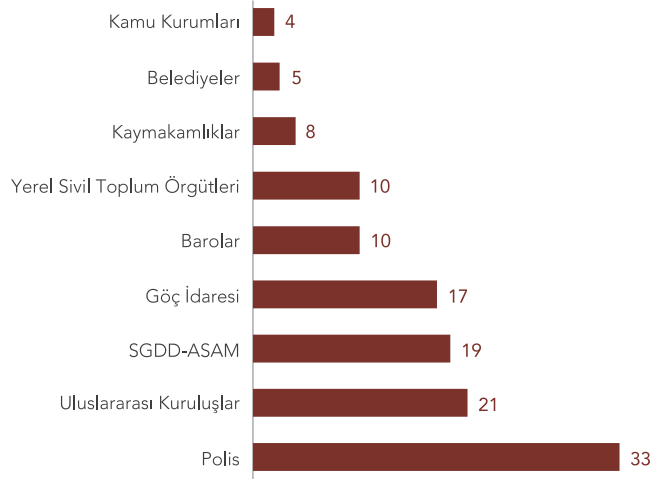
- Kayıt almıyor göç idarelerindeki kişiler, hangi başvuru diye soruyorlar. Danışanlarımızın yanına bir tercüman görevlendirerek evrak kayıt belgesi doldurtuyorum. Bu kurumların bilmeden yaptığı bir eksiklik değil, politik bir problem olarak görüyorum. Ret kararlarında ciddi bir artış var son zamanlarda. Haftada 100'e yakın ret kararı alıyoruz ve artışın sebebinin şu anki siyasi dengelerden etkilenmiş olabileceğini düşünüyorum.
- Mültecilerde 18 yaş altı ve 65 yaş üstü olan kişiler koşulsuz hizmet alabiliyor, diğer kitlenin belge sunması gerekiyor. Sağlık hizmeti mesela, talepte bulunmuyorlar. %40 engelli raporu sunmaları gerekiyor 18-65 yaş kesiminde. Bir düşüncesizlik var. 2018 yılının sonunda yasa değişimi oldu, 2019 yılından beri sağlık güvencesinde geçmişe kıyasla yeni sınırlandırmalar getirildi. Kuşkusuz geçici konumdaki Suriyelilerin durumu diğer mültecilere göre daha iyiydi şimdi daha bir eşitlenmeye başladı. Uyruklar arası farklılıkların olması tansiyonu arttırıyor bu kesimler arasında. Daha kırılgan gruplarda birbirlerine saldırma potansiyeli doğuruyor.
- Uluslararası mülakat sürecinde büyük sıkıntılar var, tercüman gerekiyor. O iddiaları dillendirirken tercümandan sert bir duruş geldiği için sığınmacılar kendi istediklerini yansıtamadıklarını söylüyorlar. Mültecilerin uluslararası mülakatlarda zorunlu avukat atamaları var. Keşke bu mülakatlarda sertifikalı ve nitelikli kişiler katılsa.
- Afganlar, adli yardım konusunda fiili olarak faydalanamıyorlar. Kanunda faydalanmak isteyen uyruk ile T.C. arasında anlaşma olması gerekiyor, Afganistan ile yok. Maddi durumları da kötü olduğundan, hayati davaları reddedilebiliyor. Hukuki bir problem bu. 6458 kanunu: Eğer mülteci ve sığınmacıysa, adli yardım konusunda karşılıklı şartı aranmaması gerekir ancak bulunduğum bölgede ve iletişim halinde olduğum diğer şehirlerde yargının bunu henüz kabullenmediğini ve uygulamadığını görüyorum.
- Eğitim alanında okullar bu kayıtları yapmıyor, adres kaydı olmayan, kimliğinde hata olanlarda. Bürokrasi ile çözüyoruz. Milli Eğitim'e Göç İdaresi'nden yazı istiyoruz." -M15, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Çalışanı

Sığınmacılara hukuki destek veren avukatlar ve sivil toplum temsilcilerinin genel itibarıyla sığınmacıların ülkemizde yaşadıkları koşulların iyileştirilmesi ve gelecekleri hakkında devletin politika geliştirmede isteksiz olması, kamu kurumlarında nitelikli tercüman bulundurulmaması yoluyla temel olanakların geliştirilmemesi, hâkim ile savcıların sığınmacılar hukuku alanında yeterince deneyim ve birikime sahip olmaması ve zaman zaman kamu personellerinin kişisel görüşlerinin sığınmacıların hayatı üzerinde çok önemli negatif etkilere yol açabildiği yönünde yorumlar iletildi.

TABLO 36: TÜRKİYE'DE HUKUKİ KANALLARA BAŞVURMA ORANI (KİŞİ SAYISI: 351)

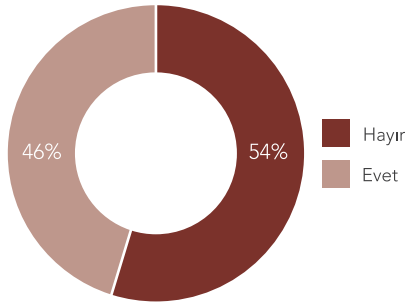

TABLO 37: HUKUKİ DESTEK İÇİN BAŞVURU YAPILAN KURUMLAR (KİŞİ SAYISI: 81)

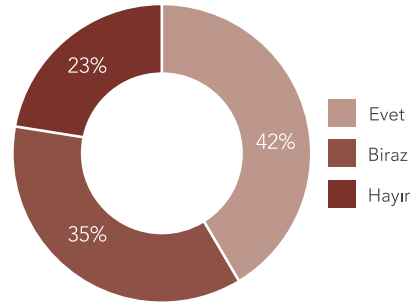

Bu araştırma kapsamında sığınmacılarla yapılan ankete göre 351 sığınmacıdan 81'i yaşadıkları herhangi bir problemle ilgili hukuki yollara başvurmuştur. Yapılan başvuruların %52'si kamu kurumlarına gerçekleştirilmiş olup, polis merkezleri başta olmak üzere göç idareleri, kaymakamlıklar ve belediyeler sığınmacıların en sık iletişime geçtikleri kamu kurumları olmuştur. Başvuruların %48 gibi yüksek bir oranını alan sivil toplum kuruluşlarında ise SGDD-ASAM en çok başvuru yapılmış olan sivil toplum kuruluşu olup, azalan sırada Barolar, Danish Refugee Council, BMMYK, CARE, Hayata Destek, Türk Kızılayı, IOM, GIZ, Mülteci Hakları Merkezi ve GOAL isimleri geçen diğer sivil toplum kuruluşlarıdır.

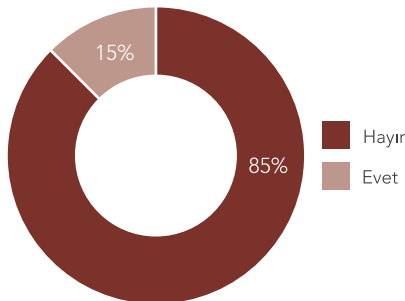
TABLO 38: TÜRKÇE DİL KURSUNA GİTTİNİZ Mİ? (KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 39: TÜRKÇE KONUŞMA ORANI (KİŞİ SAYISI: 351)

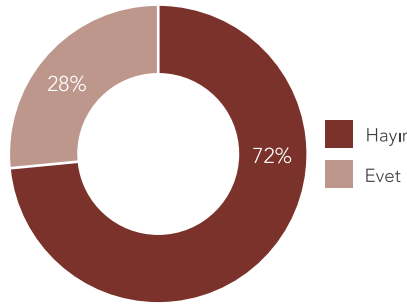

TABLO 40: ÇOCUKLARINIZI OKULA KAYIT ETTİRİRKEN SORUN YAŞADINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 156)

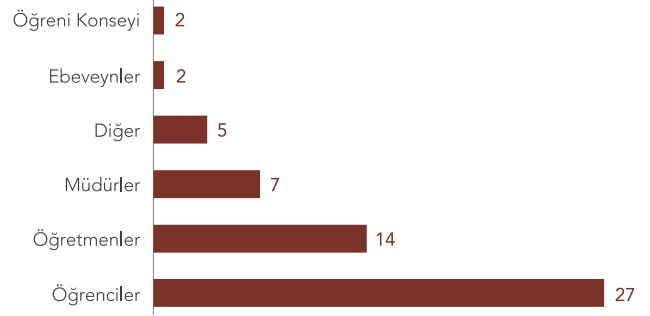

Anket katılımcılarının yarısından biraz fazlası Türkçe dil kursuna katılmış olup Tablo 39’da belirtildiği üzere katılımcıların sadece %23’ü kısmen de olsa Türkçe konuşamadıklarını ifade etmiştir. Toplamda 81 katılımcı hiç Türkçe konuşamadığını belirtmiş olup bu kişilerin %62’lik (50 kadın) yüksek bir oranı kadınlardan oluşmaktadır. Hem kadın hem erkekler için Türkçe dilini konuşabilen kişilerin oranı İstanbul ve Şanlıurfa’da Türkçeyi hiç konuşamayan ya da biraz konuşabilen kişilerin sayısından yüksektir. Aynı zamanda sadece erkekler için bu oran Gaziantep ve İzmir şehirlerinde de daha yüksektir. Sığınmacıların adalete erişimde yaşadıkları en büyük problemlerin başında dil bariyeri geldiği düşünüldüğünde biraz Türkçe konuşabilen ya da hiç konuşamayanların haklarını kendi başlarına savunabilmeleri çok mümkün görünmemektedir. Katılımcıların sadece %23’ünün Türkçe konuşabilmesi bu sorunun derinliğini bizlere göstermektedir. Anket çalışması sonuçlarına göre kamu kurumlarında nitelikli tercüman bulundurulması ve Türkçe dil kurslarının yaygınlaştırması sığınmacıların adalete erişimi için çok büyük önem arz etmektedir.

TABLO 41: OKULDA HIÇ SORUN YAŞADINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 156)

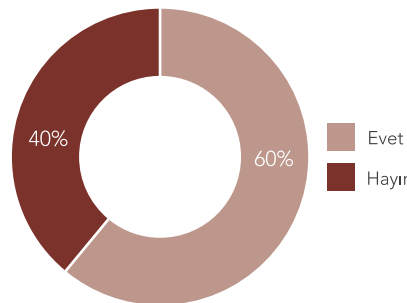

TABLO 42: OKULDA KİMLE SORUN YAŞADINIZ? (KİŞİ SAYISI: 44)

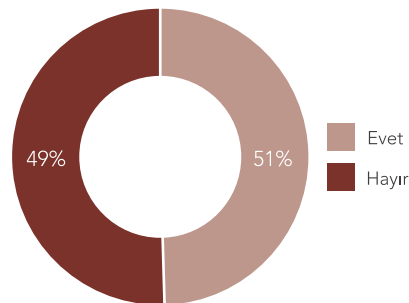

Katılımcıların 156’sının okul çağında çocuğu olup bu kişilerin %’5’i çocuklarını okula kaydettirirken sorun yaşamıştır. Kişilere çocuklarının okula devam edebilmeleri için finansal bir destek alıp almadıkları sorulduğunda %66’sı destek aldığını belirtmiştir. Aynı şekilde çocukları okula başladıktan sonra sığınmacı ebeveynlerin %28’i okulda çocuklarının sorun yaşadığını belirtmiş, %61’i okuldaki diğer öğrencilerle sorun yaşamıştır. Aynı şekilde %32’si öğretmenleri ve %16’sı okul müdürleri ile problem yaşadığını belirtmiştir.

TABLO 43: EV KİRALARKEN PROBLEM YAŞADINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 351)

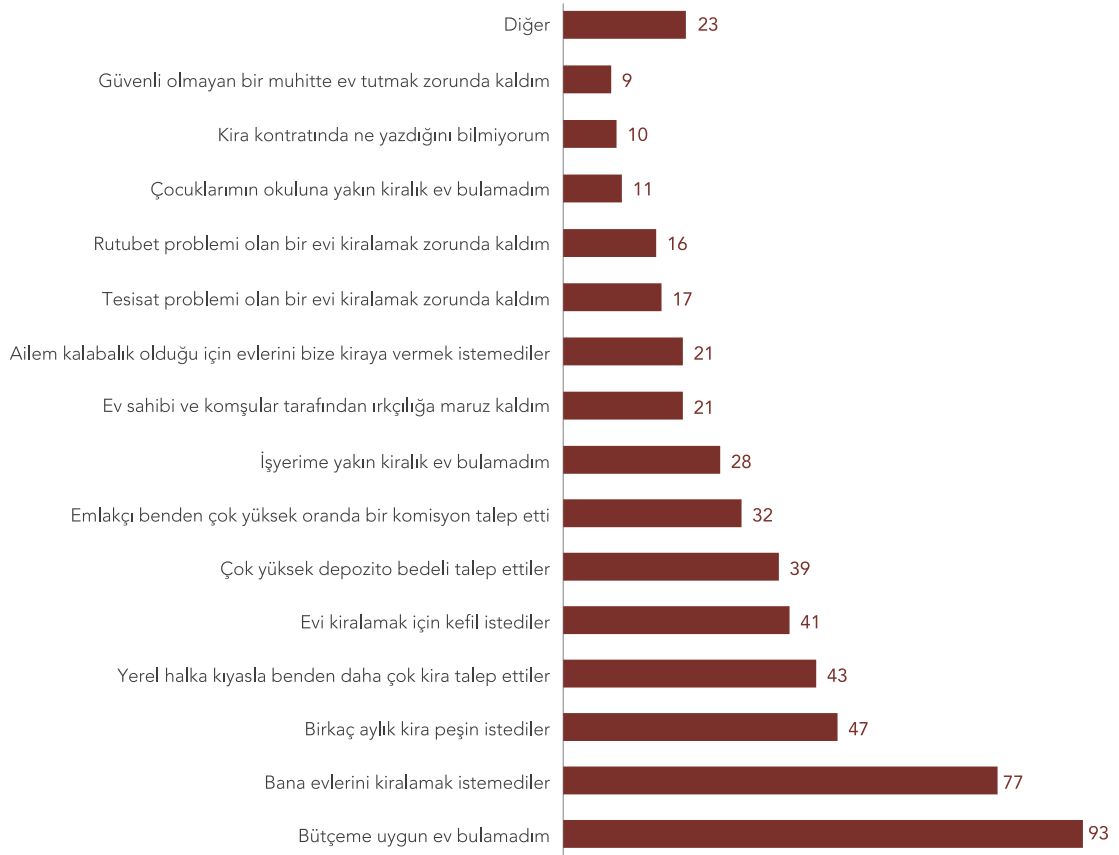

TABLO 44: YEREL HALKA KIYASLA DAHA ÇOK KİRA ÖDEDİĞİNİZİ DÜŞÜNÜYOR MUSUNUZ? (KİŞİ SAYISI: 351)

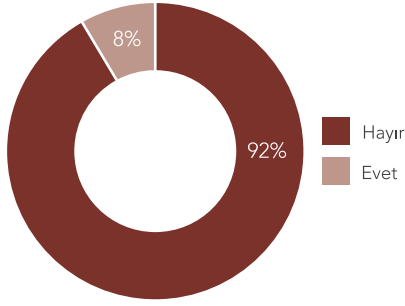
Anket çalışmasının geneline bakıldığında sığınmacılara sorulan sorular arasında en yüksek problem yaşama oranı "Ev kiralarken problem yaşadınız mı?" sorusunda gözlemlenmiş olup, katılımcıların %60'ı ev kiralama sürecinde problem yaşadıklarını belirtmiştir. Aynı şekilde katılımcıların yarısı yerel halka kıyasla kendilerinden daha yüksek oranda kira talep edildiğini düşünmektedirler. Katılımcılara ev kiralarken yaşadıkları sorunlar sorulduğunda yüksek kira, depozito ve emlakçı komisyonu gibi ekonomik temelli sebeplerin daha üst sıralarda yer aldığı gözlemlenmektedir. Onun dışında tesisat ile alt yapı sorunları olan konutlar, kiralama sürecinde kefil istenmesi, toplu ulaşım uzak olan konutlar ve dil bariyeri gibi yapısal sorunlarda sıklıkla dile getirildi.

TABLO 45: EV KİRALARKEN NE GİBİ SORUNLAR YAŞADINIZ? (KİŞİ SAYISI: 211)

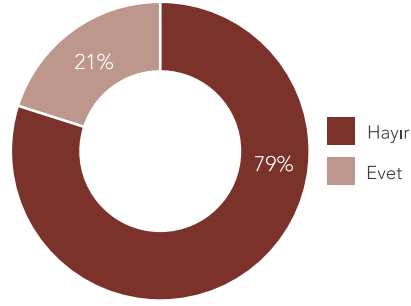

Her ne kadar sığınmacıların büyük bir bölümü ev kiralarken problem yaşadığını belirtse de bu problem yaşayanların yalnızca %14'ü yasal yollara başvurmayı düşündüklerini belirtti. Yasal yollara başvurmayı düşünenlerden ise yalnızca 6 kişi yasal yollara başvurduğunu ifade etti.

TABLO 46: EV SAHİBİNİZLE YAŞADIĞINIZ PROBLEMLERDEN DOLAYI YASAL YOLLARA BAŞVURMAYI DÜŞÜNDÜNDÜZ MÜ? (KİŞİ SAYISI: 351)

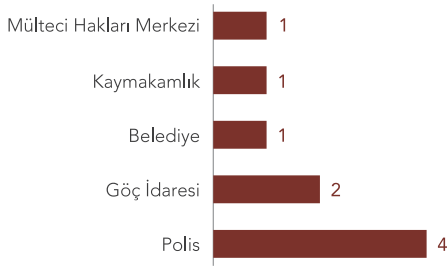

TABLO 47: EV SAHİBİNİZLE YAŞADIĞINIZ PROBLEMLERDEN DOLAYI YASAL YOLLARA BAŞVURDUNUZ MU? (KİŞİ SAYISI: 29)

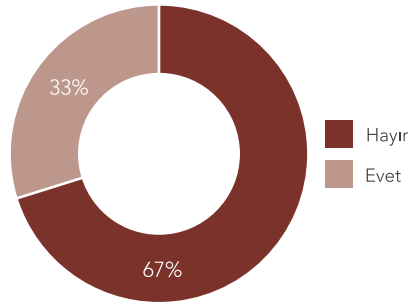

Yapılan başvuruların ardından alınan destek sonucunda problemi çözülen kişilerden birisi İstanbul'daki polis merkezi, diğeri ise Mersin'deki polis merkezinden destek aldıktan sonra sorunlarının çözüldüğünü belirtmiştir.

TABLO 48: NEREYE BAŞVURUDA BULUNDUNUZ? (KİŞİ SAYISI: 6)

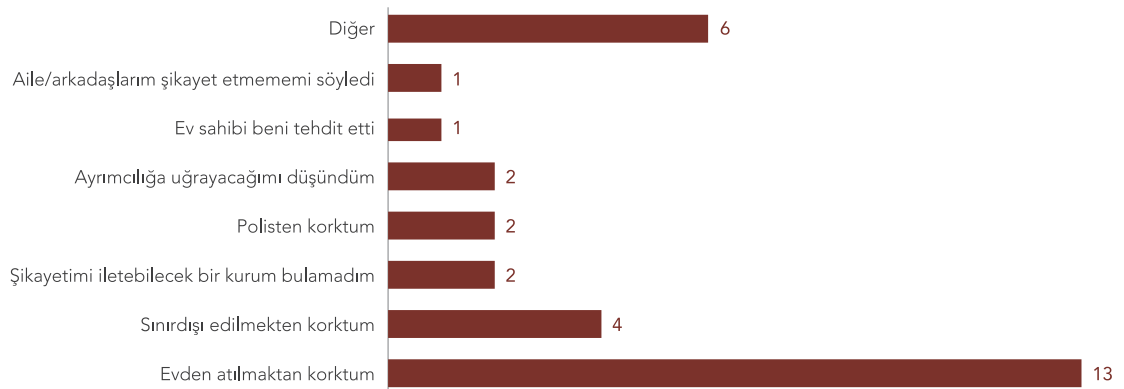

TABLO 49: DESTEK ALDIKTAN SONRA PROBLEMİNİZ ÇÖZÜLDÜ MÜ? (KİŞİ SAYISI: 6)

Hukuki mekanizmalara başvurmayan kişilere neden başvuruda bulunmadıkları sorulduğunda evden atılmaktan korkma, sınır dışı edilmekten korkma ve sosyal baskılar en sık belirtilen sebepler arasındadır.

TABLO 50: NEDEN EV SAHİBİ HAKKINDA ŞİKAYETTE BULUNMADINIZ? (KİŞİ SAYISI: 23)

3.2.3. Sosyal Temelli Engeller

Sığınmacıların adalete erişiminin önünde fiziksel olarak olmasa da psikolojik olarak en önemli etkiyi yaratan ve toplumsal algıyı olumsuz şekilde etkileyen problemlerin çoğu sosyal temelli engellerdir. Yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılar bu başlık altında (1) sadece sığınmacıların değil genel itibariyle bütün hassas grupların adalete erişimde daha çok sorun yaşaması, (2) sığınmacı kadınların adalete erişiminin çok daha zor olması, (3) sığınmacıların haklarını bilmemeleri, (4) hukuk okuryazarlığının olmaması ve (5) son yıllarda genel itibariyle eşitsizliğin artması gibi sosyal engellerden sıkça bahsettiler. Bu engellerin detaylarına indiğimizde hâkim, savcı, kolluk kuvvetleri ve diğer adli personellerin yer yer sığınmacılara karşı negatif tutum sergilemesi, bu alandaki bilgi eksiklikleri ve zaman zamanda yine bu grupta gözlemlenen pozitif zihniyet değişimi genel itibariyle hem sığınmacılarla çalışan uzman kişiler hem de sığınmacılar arasında bir görüş ve güven ayrılığına sebep olduğu gözlemlenmiştir.

Hâkim ve savcılar için özellikle ceza davalarında sığınmacıların suçun mağduru olduğu durumlarda hakimler tarafından empati kurulabildiği ve verilen kararların sığınmacı kişilerin mağduriyetini gidermesine destek olabilecek nitelikte vermeye çalışan hakimlerin ve soruşturmayı açık fikirlilikle yürüten savcılarının varlığından söz edilmiştir. Ancak zaman zamanda dava dosyasında yabancı isim görüp doğal olarak kendini Türkçe olarak düzgün ifade edemeyen sığınmacılara karşı negatif tutum sergileyen hâkim ve savcılarının varlığının sığınmacıların adalete olan güvenini zedelediği ve haklarını aramaktan çekindikleri ifade edilmiştir.

Hâkim ve savcılara benzer bir şekilde kolluk kuvvetleri için de hem negatif hem de pozitif bir algıdan bahsedilmiş olup, sığınmacıların ve sığınmacılarla çalışan uzmanların kolluk kuvvetine yaklaşımları farklılık göstermektedir. Bir yandan hala kişileri sosyal baskı yoluyla şikâyetinden vazgeçirmeye çalışan kolluk personelinin varlığından bahsedilirken, diğer yandan özellikle son yıllarda Emniyet Genel Müdürlüğüne üniversite mezunu olan polislerin alınması ve kurum içi yapılan sosyal eğitimlerin artması ile daha duyarlı ve mağdurun hakkını daha çok gözetten bir kolluk kuvveti oluşmaya başladığı ifade edilmiştir. Ancak tüm bu olumlu gelişmelere rağmen adli personel ve kolluğun kendi bakış açısı, bilgi ve donanım yeterliliğinden ziyade görev yaptığı bölgenin toplumsal yapısına uygun bir şekilde hareket etme zorunluluğu hissettikleri belirtilmiştir. Örneğin, sosyoekonomik seviyenin daha yüksek olduğu ve kadınların toplumsal hayatta daha aktif olduğu şehir merkezlerinde kolluğun kadına karşı şiddette şikâyet alımı noktasında üstüne düşeni yaptığı belirtilirken, nispeten nüfusu daha küçük olan ve toplumun daha kapalı olduğu yerlerde kolluk ve adli personelin daha farklı bir yaklaşım sergileyebildiği ifade edilmiştir.

“Küçük şehirlerde şiddet tehdidi altında kalan kadınlar karakol ve adliyelerde “Elinde delil var mı? Bak bu da suç!” gibi caydırmalara maruz kalıyorlar. Baroların ve sivil toplum kuruluşlarının korumasına erişmek küçük yerlerde çok zor. Çok uzağa gitmeye gerek yok burada Ödemiş ve Kiraz gibi uzak ilçelerde de benzer durumlarla karşılaşılıyor.” – M23, Kadın, Serbest Avukat

"Kadınlarda mesela, kültür kaynaklı olan olaylarda eşin döver de severde tabirini sıklıkla görüyoruz. Yuvanızı yıkmayın çocuğunuz var falan diyorlar. Neden nafaka istiyorsun tarzı sorular geliyor. Saçma bir tartışma yürütülüyordu ve nafakanın ortadan kaldırılması bekleniyordu." - M1, Kadın, Avukat / Sivil Toplum Çalışanı

"Hakimler basında çıkan bir habere göre karar verebiliyorlar." - M16, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Çalışanı

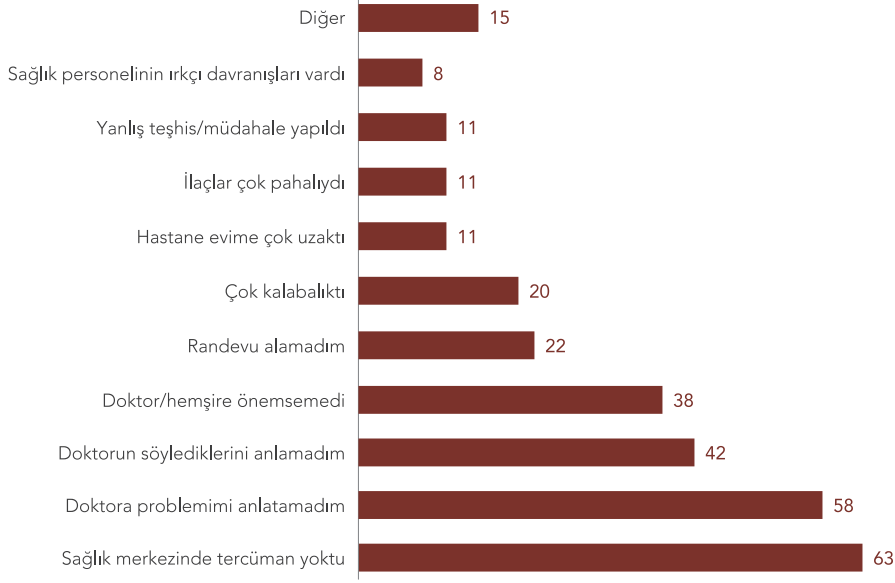
"Hâkim ve savcıların vatandaş odaklı olması lazım. Bizim devlet odaklı bir sistemimiz var. Adalet reformu diye aksedilen şeyler kararlara yansımıyor ve bu durum kurum kültürüyle alakalı. Devletim söz konusu olursa kanun tanımam diyebilen hakimler var. Kurum kültüründe değişikliğe ihtiyaç var. Hakimlerin yaş ortalaması çok düşük. Bunun da getirdiği hatadan kaçınmak için bir süreci yarma durumu var. Aslında meslek yaşının düşmesini kurum kültürünü değiştirmek için kullanmak gerekirdi ancak 15 Temmuz sonrası olduğu için bu yapılamadı. Altyapıya yapılan değişiklikler kurum kültürü değişmediği sürece kullanılamıyor. Savcıların adliye binasından çıkması lazım. Savcılık binası diye ayrı bir yer olması lazım." - M6, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Temsilcisi

"Adliye sarayları yenilendi, olanaklar gelişti, UYAP gittikçe gelişti ve uygulama alanları çoğaldı, vatandaşlar dosyalarını görebiliyorlar. Fakat özellikle 2016'dan sonra savcı ve hâkimler bilgi donanım yönünden yetersiz kalmaya başladı dolayısıyla fiziki ve altyapı gelişmelerinin çoğu anlamsız hale geliyor." - M8, Erkek, Serbest Avukat

"Son zamanlarda işverenler sığınmacı çalışanlarının iyi niyetlerini suistimal etmek suretiyle çalışanlarının banka hesap numaralarını alıp, o hesaplar üstünden dolandırıcılık yaparak sığınmacıları mağdur etmeye başladılar. Ama özellikle ceza hakimlerimiz konunun farkında olarak sığınmacıların suçun mağduru olduğunu düşünerek yargılama sürecini yürütüyorlar ve bu olumlu bir gelişme. Bununla birlikte İzmir sınır bölgesi olduğu için Göçmen Kaçakçılığı davalarında da bir hayli hassaslar ve bu memnuniyet veren bir durum." - M23, Kadın, Serbest Avukat

Bu araştırma kapsamında yapılan anket çalışmasında özellikle iki konuda sosyal temelli problemlerin yoğunlaştığı gözlemlenmekte: Konut kiralama ve sağlığa erişim süreçleri. Bir önceki bölümde Tablo 43 ve 45'te detayları verildiği üzere sığınmacıların Türkiye'de en çok sorun yaşadıkları konuların başında konut kiralama problemi geliyor. Yerel halkın sığınmacılara genel olarak ev kiralamak istememesi ve kalabalık olan sığınmacı ailelerin ev kiralama sorunlarına dair de geri dönüşler ve bildirimler alındı. Bununla birlikte yine önceki bölümlerde yer alan Tablo 21'de belirtildiği üzere ankete katılan sığınmacıların %38'i sağlık merkezlerinde problem yaşadığını söyledi. Sağlık merkezlerinde de kendilerini ifade edememe veya kendilerine ifade edileni anlamama, sağlık personelinin yeterince ilgilenmemesi ve sağlık personelinin kendi bakış açısından kaynaklı ayrımcı eylemler sergilemesi gibi problemler yaşadıklarını belirtmekte.

TABLO 51: SAĞLIK KURULUŞLARINDA YAŞANAN PROBLEMLER (Kişi Sayısı: 133)

3.3. Türkiye’de Adalete Erişime Yönelik Algılar

Projemiz kapsamında Türkiye’de adalete erişimde yer alan sorunların yanı sıra adli çalışanlara (avukatlar, hakimler, savcılar, kolluk kuvvetleri, mübaşir, psikolog gibi diğer adli çalışanlar) olan güven, bu alanda yer alan sivil toplum kuruluşlarına olan güven ile verilen kararlar, karaların uygulanması ve caydırıcılıkları hakkında katılımcıların algıları incelendi.

Türkiye’de sığınmacılar alanında çalışmaları olan hukuk uzmanları, akademisyenler ve sivil toplum temsilcileriyle yapılan görüşmelerde katılımcıların adalete erişim süreçlerinden memnuniyetleri hakkındaki kanaatlerinin özellikle iki konu başlığı etrafında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Adalet sisteminin verimliliği ve adalet sisteminin teknik altyapısının yeterliliği hakkındaki görüşleri kişilerin adalet sisteminden memnuniyet düzeylerini etkileyen en önemli faktörler olarak ön plana çıkmıştır. Teknik altyapı ile ilgili özellikle UYAP sistemi gibi dijital platformların geliştirilmesi genel itibarıyla memnuniyet düzeyinin artışında önemli bir rol oynasa da genel olarak mahkemeler sürelerinin uzunluğu ve geç gelen adalet bu alanda çalışmalar yapan kişilerin memnuniyet düzeyini düşürdüğü görülmektedir.

Sığınmacılar alanında adalete erişim süreci altında yatan güvensizliği anlamak adına yapılan derinlemesine görüşmelerde öncelikle katılımcıların adalete güven konusundaki düşünceleri ve adalete güveni azaltan faktörlerin neler olduğu soruldu. Katılımcılar (1) adli personelin aldığı hem teorik hem de uygulama eğitimlerinin genel itibarıyla yetersiz olması, (2) adli personelin zaman zaman görev tanım ve yetkilerinin dışında hareket etmesi ve (3) adli personelin kişisel inanış ve yaşam biçiminin adli süreçler üzerindeki etkisi konularının adalete güven konusunda önemli kriterler olduğunu belirttiler. Katılımcılar genel itibarıyla bu güvensizliğin giderilmesi için;

(1) Adalet mekanizmalarında görev alan farklı meslek gruplarının aldığı teorik ve uygulama eğitimlerinin kalitesinin artırılması,

- (2) Daha ilk ve ortaokul düzeyinden başlayarak yeni yetişen nesillere yurttaşlık, ahlak ve insan hakları konularında bilinç düzeyini arttırıcı eğitimler verilmesi
- (3) Adli alanda çalışan personeller üzerinde gerekli geri bildirim ve şikâyet mekanizmalarını devreye sokarak adli personelin görev ve yetkilerinin denetiminin sağlanması gerektiğini bildirdi.

"Adli personelin sadece insani yöntemleri bilmesi yeterli değil, kanunda yazanları da uygulayabilmesi gerekiyor. Örneğin kolluğun görev tanımını bilmesi gerekiyor, yargı karakolda değil mahkemede olur." – M19, Kadın, Serbest Avukat

"Mahkemelere çok başvuru var ise, ahlak problemi var demektir o toplulukta. Sosyal çalışmalar yapılması gerekiyor böylece yük azalacaktır." -M16, Erkek, Avukat / Sivil Toplum Temsilcisi

"Mülteci hukuku gibi zor ve teknik bir alanda uzmanlaşma tamamen piyasanın yön verdiği bir sonuç, insanlar eğitim almıyor, gözlemlerle iş yapıyor. Hâkim ve savcılar bakımından inanılmaz fazla dosya ve konu farklılığı var. Daha hızlı bir şekilde tuşlara basabilmek ve meslekte yükselmek amaçlı bir eğitim var." – M13, Erkek, Avukat/ Sivil Toplum Temsilcisi

"Alınan hukuk eğitiminin hiç yeterli olduğunu düşünmüyorum. Herkes hukuk okuyor, savcı ve hâkim sayıları özellikle 2016'dan sonra çok düştü. Ben kendim için de avukatlık eğitiminin yeterli olduğunu düşünmüyorum. 4 yıl eğitim ve 1 yıl staj yetersiz, uygulamada öğrenebilen öğreniyor." – M14, Kadın, Serbest Avukat

"Hukuku doğru yorumlayan kişilere ihtiyaç var. Hukuk alanında herkes, ideolojik olarak arınmış, işinin uzmanı kişiler olması gerekiyor. Kısacası yetişmiş insan kaynağına ihtiyaç var." – M7, Kadın, Akademisyen

"Savcılar özellikle kamu avukatları arasından seçilmiş, hiç ceza hukuku bilmiyorlar. Emekli olmak için gün sayıyorlar. Kolluk kuvvetlerinin notlarını kopyalayarak iddianame oluşturmuyorlar." - M8, Erkek, Serbest Avukat

"Polis teşkilatında da büyük bir yer değiştirme oldu. İnsanlar işlerini ciddiye almıyorlar. Adli kolluk kurulmalı deniliyor yıllardır ancak bir türlü kurulmuyor. İnsanlar hem günlük işleri yapıyorlar hem adli durumlarla ilgileniyorlar. Büyük bir ciddiyetsizlik var, yurttaşın hakkı zail oluyor. Genellikle avukat zaten devreye girmiyor, ifadeler avukatsız alınıyor." - M8, Erkek, Serbest Avukat

"Genel itibarıyla adli alanlarda çalışan kişilerin aldıkları eğitim yetersiz olduğu için tecrübesizliklerini suçlamak da çok doğru değil." – M14, Kadın, Serbest Avukat

3.4. Türkiye’de Adalete Erişim Alanında Olumlu Gelişmeler ve İyi Uygulama Örnekleri

Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde Türkiye’de adalete erişim alanında mevzuatta ve pratikte gözlemlenen olumlu gelişmelerin neler olduğu ve hangi uygulama örneklerinin olumlu sonuçlar yarattığı analiz edilmeye çalışıldı. Bu bölümde sığınmacıların Türkiye’de adalete erişim hakkındaki olumlu yasal düzenlemeler ve iyi uygulama örnekleri incelendi.

3.4.1. Yasal Düzlemde Olumlu Gelişmeler

Türkiye’de 2013 yılına gelene kadar sığınmacılar ve mülteciler alanındaki mevzuat genel itibarıyla parçalı olup 11 Nisan 2013 tarihinde resmî gazete de yayımlanan 6459 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yürürlüğe girmesiyle bu alandaki mevzuatın büyük bir kısmı tek çatı altında toplanmıştır. Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde de 6458 Sayılı Kanun’a ve bu kanunun uygulamada etkilerine dair pek çok atıfta bulunulmuştur. Görüşmelerde özellikle dört yasal değişiklik olumlu örnek olarak ön plana çıkmış olup, bu düzenlemeler şu şekildedir:

- (1) Göç İdarelerinin kurulması
- (2) 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun yürürlüğe girmesi
- (3) Sığınmacıların çalışma izni alabilmeleri ile ilgili 6458 ve 4817 Sayılı Kanunlardaki düzenlemeler
- (4) Geçici Eğitim Merkezlerinin kapatılması kararı

Bahsi geçen 6458 Sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle sığınmacılar ve mültecilerle ilgili işlemler polis, jandarma vs. gibi güvenlikten sorumlu kolluk kuvvetinin görev ve yetki alanından alınarak, Göç İdarelerinin kurulumuyla sivil devlet personellerine devredilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarıyla da yapıları gereği daha doğal ilişkiler kurabilen Göç İdarelerinin kurulması bu alanda yaşanan olumlu yasal düzenlemeler olarak kabul edilmektedir. YUKK’un sivil idare oluşturmasının yanı sıra bu alanda daha önceden farklı kanunlar atında yapılan düzenlemeleri tek bir çatı altında toplaması da önemli gelişmeler arasında kabul edilmektedir. YUKK ile 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile sığınmacıların Türkiye sınırları içinde kayıtlı bir şekilde çalışabilmesinin önü açılmıştır. Son olarak özellikle sığınmacı çocukların geleceği için çok büyük önem arz eden Geçici Eğitim Merkezlerinin kapatılması kararı Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan olumlu gelişme olarak ifade edilmiştir. Çocukların eğitiminde ikiliği ortadan kaldıran uygulama ile sığınmacı çocukların birçoğu Bakanlığa bağlı örgün eğitim merkezlerine kaydettirilmiştir.

3.4.2. İyi Uygulama Örnekleri

Sığınmacılar alanında çalışan sivil toplum temsilcileri, hukuk uzmanları ve akademisyenlerin pek çoğu Türkiye’de sığınmacılar alanında yeterince mevzuat oluşturulmasının altını çizerek, uygulamada yaşanan sorunların ve tabi ki bu sorunları gidermeye yönelik iyi uygulama örneklerinin varlığına da değindiler. İyi uygulama örneği olarak sıklıkla bahsi geçen örnekler şu şekilde sıralanabilir:

- (1) Sivil toplum kurumlarının etkili projeleri ve çabaları
- (2) Baroların sağladığı adli yardım hizmetinden sığınmacıların da faydalanmaya başlaması

- (3) Sığınmacılara yapılan hukuki bilgilendirmelerin artması
- (4) Belediyelerin sığınmacıları da gündemlerine alarak bu alanda daha kapsayıcı çalışmalar yapmaya başlaması
- (5) Sığınmacıları içeren istihdam projelerinin artması

Bu iyi uygulama örneklerinin Bölüm 3.2’de detaylı bir şekilde aktarılan Adalete Erişimde Yaşanan Problemlere çözüm olarak ortaya çıktığı düşünüldüğünde bu uygulama örneklerini de ekonomik, yapısal ve sosyal çalışmalar şeklinde sınıflandırmak doğru olacaktır.

Sığınmacıların yaşadıkları ekonomik sorunlara karşı özellikle sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları iş birliğinde yapılan istihdam içerikli projelerin artması, sığınmacı kadınlarında işgücü piyasasına katılımı için yapılan bilinçlendirme çalışmaları, eğitimler ve teşvikler ile sığınmacılar için verilen meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması önemli iyi uygulama örneklerindendir.

Yapısal sorunlara karşı geliştirilen yöntemleri incelediğimizde bunlardan en önemli Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP), BMMYK ve Baroların iş birliğinde yürütülen Mültecilerin Adalete Erişimini destekleme projesidir. Bu proje sayesinde barolardaki avukatlar sığınmacılar hukuku alanında eğitim almakta ve eğitimini tamamlayan avukatlar sığınmacılara adli yardım aracılığıyla destek vermektedirler. Sığınmacıların dava ücretlerinin de bir kısmının karşılandığı proje sayesinde hem sığınmacılar hem de onlara hizmet veren hukuk uzmanlarının bilgi donanım ve birikimlerinde önemli bir artış gözlemlenmektedir. Bunun dışında belediyelerin verdikleri hizmetleri sığınmacılara da sunmaları, geri gönderme merkezlerinin koşullarının iyileştirilmesi, adli süreçlerde dijitalleşmenin artması ve sığınmacılara sağlanan kapsamlı sağlık hizmeti yapısal alanda iyi uygulama örneği olarak ifade edilmektedir. Ancak bu iyi uygulama örneklerinin sonuçları ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır:

“BMMYK’nın Türkiye’deki operasyonel faaliyetlerini danışmanlık ve yardım hizmetleriyle sınırlandırması, Türkiye’de BMMYK’yı Kızılhaç ve Kızılay gibi bir kurum haline dönüştürmekten başka bir anlam taşımamaktadır. Türkiye, iltica alanında kendi sorumluluklarıyla şu an başa çıkabilmektedir. Üstelik BMMYK tarafından verilen danışmanlık ve yardım hizmetleri, Türkiye’nin yasadışı göçün cazibe noktası haline gelmesine katkıda bulunmaktadır.”⁵³

Son olarak sosyal alandaki iyi uygulama örneklerinin başında sivil toplum örgütlerinin yürüttüğü etkili projeler sayesinde sığınmacılara yapılan hukuki bilgilendirmelerin artması, adli personele sığınmacılar alanında verilen eğitimlerle kişilerin sığınmacı hukuku hakkında farkındalık ve bilgi düzeyinin artması, sığınmacıların hala hassas grup olarak kabul edilmeye devam edilmesi ve barolarda Mülteci Hakları Komisyonları kurulması gelmektedir.

3.5. Covid-19 Pandemi Sürecinde Adalete Erişim

Türkiye’de Covid-19 pandemi sürecinde sığınmacıların adalete erişimde karşılaştıkları problemler ve adalete erişimde aksayan noktalar çalışma kapsamında ele alınan konulardan biri oldu. Sağlık Bakanlığı tüm dünyada görülen Covid-19 salgınına ilişkin Türkiye’deki ilk vakayı 11 Mart 2020 tarihinde açıklamış, bu tarihten itibaren adalete erişim süreçlerinin işleyişine ilişkin değişiklikler

⁵³ Prof. Dr. Nuray Ekşi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Türkiye’deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü, 77(2019)1 İÜHFM, s. 1-28. s.368.

yaşanmıştır. Bu süreçte halihazırda zaten adli süreçlerde sıkıntılar yaşayan sığınmacıların adalet erişimi daha da kısıtlandığı vurgulanmaktadır.

Katılımcılar da Covid-19 salgını sürecinde en sık yaşanan problemleri (1) kayıtsız çalışan sığınmacıların işten çıkarılması, (2) sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çekmesi, (3) adli süreçlerin yer yer durmasıyla mahkeme sürelerinin uzaması ve (4) sığınmacı çocukların evdeki imkanların yetersizliği sebebiyle uzaktan eğitime erişememesi olarak sıralanmaktadır.

"Mülteciler gözden çıkarılan ilk kesim oldu ve işten çıkarıldılar. Ek bir yardım yapılmadı mültecilere, Kızılay kart üzerinden verilen desteklere devam edildi sadece."

– M3, Kadın, Avukat/Sivil Toplum Temsilcisi

"Pandemi sürecinde işten çıkarılanların çoğu Suriyeliler oldu. Özellikle ilk dönem yasak değildi o dönem Suriyeliler çıkarıldı." – M10, Kadın, Sivil Toplum Uzmanı

"Kısa çalışma ödeneği almayarak hayatta kalmaya çalışıyor mülteciler. Geçim kaynakları dar değil, hiç yok. Ülkesine dönme kararı alanlar oldu. Orada da COVID var tabi ki ancak orada en azından başımı sokacak bir evim var diye düşünüyor. Bütün siyasi ve sosyal haklardan mahrum kaldı mülteciler. Birçok şey çok kötüydü iyice içinden çıkılmaz hale geldi." – M13, Erkek, Avukat/Sivil Toplum Temsilcisi

Katılımcıların da belirttiği üzere pandemi süresince ekonomik olarak kayıtsız çalışan sığınmacıların işten çıkarılması, temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar maddi durumlarının kötüleşmesi, maddi imkansızlıkların daha da derinleşmesi ve savunucular yönünde ise pandemi sürecinde avukatlara maddi destek yapılmaması sorunların başında geliyor. Sivil toplum kuruluşu temsilcileri de genel itibarıyla özellikle son yıllarda sosyal koruma ve sosyal uyum alanında çok mesafe kat ettiklerini ve ancak pandemi öncesinde bütün çabalarını bu alana yansıtırken, pandemi ile tekrardan 10 yıl önceki gibi kendilerini sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yardım ederken bulduklarını ifade ettiler.

"Katılamıyor çocuk altyapısı interneti olmayınca derslere ve mülteciler konusunda ciddi tikanmalar oluyor ve çocuk işçi sorunları ile sonuçlanıyor." - M7, Kadın, Akademisyen

"Zaten uzun olan yargılamalar daha da uzun bir hale geldi. Avukatlar için maddi destek öngörülmedi. Duruşmaların aleniliği ilkesi ortadan kalktı, kimse izleyici olarak duruşmalara giremiyor." – M8, Erkek, Serbest Avukat

"Pandemi başladığından beri, ikametgâh ve sosyal kaydı kapatılmaya çalışılıyor ve kişiler e-devlet şifresi dahi alamıyor. Maske ve hijyen kitleri için bile e-devlet şifresi gerekiyor, sığınmacılarda o da yok. Yetkililer kayıtsız mültecilere bu kitleri vermiyor. Kayıtsız mülteciler de var, HES kodu alamıyorlar. Yardım alamaz hale geldiler." - M15, Erkek, Avukat/Sivil Toplum Temsilcisi

Pandemi sürecinde yaşanan yapısal sorunlar incelendiğinde bu konuda başlıkların bir hayli çok ve farklı alanlarda olduğunu gözlemliyoruz. Katılımcılar yapısal olarak en sık yaşanan sorunları şu şekilde sıralıyor;

- Adli süreçlerin çok uzun sürmesi
- Mülteci çocukların uzaktan eğitimden faydalanamaması
- Kayıtsız sığınmacıların hiçbir sosyal hakka erişememesi
- Dil bariyerinin pandemi ile çok daha derin bir sorun haline gelmesi
- Adli mekanizmaların yavaş işlemesi
- Sığınmacıların avukata erişim haklarını kullanamamaları
- Kayıtsız sığınmacıların HES Kodu vs. gibi sistemlere erişimi olmadığı için yoğun hak kaybına uğraması
- Duruşmaların belirtilen saatlerde yapılamaması
- Devlet kurumlarının çalışma saatlerinin azalmasıyla yığılmalara sebep olması ve pandeminin yayılımını arttırması
- Pandemi süresince doğru bilgiye erişimin kısıtlanması
- Yaşanan sorunlar karşısında muhatap bulamama sorununun artması.

“Kayıtsız olarak çalışan bir sığınmacı işçi olarak hakkını savunamıyor. Sınır dışı edilme ihtimal ortaya çıkıyor. İşverenlerde kayıtsız çalışmanın sınır dışı edilme sebebi olduğunu bildiği için sığınmacıları çalıştırıp, paralarını ödememekte bir çekince görüyor.”

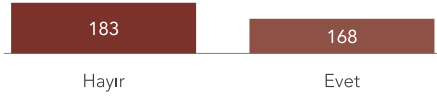
– M27, Erkek, Serbest Avukat

“Şiddet vakaları çok vahim olaylar, bazı kadınlar 2-3 yılın sonunda eşi işe gittiğinde can havliyle kaçarak gelebiliyor. Erkekler eşlerini eve kilitleyip çıkabiliyorlar. O kadın evden çıkamıyor ne karakola gidebiliyor ne savcıya gidebiliyor. Burada sıkıntı var zaten, kısıtlı olan ulaşımı bir de dil bariyeri ve sokağa çıkma yasağı ile sınırlandırdığınız zaman çok daha büyük sorunlara sebep oluyorsunuz.” – M20, Erkek, Sivil Toplum Uzmanı

Son olarak sosyal problemlere bakıldığında katılımcılar sığınmacıların pandemi sürecinde işten çıkarılması veya maaşını alamamak yüzünden her ne kadar hukuki yollara başvurmak istese de sınır dışı edilme korkusuyla genelde hakkını aramaktan vazgeçme yolunu seçmek zorunda kaldıklarını belirttiler. Pandemi süresince eşitsizliğin arttığı, Covid-19 olsa bile işvereni ile paylaşılmadığı ve genel itibariyle şiddet vakalarının arttığı dile getirildi.

Sığınmacılar ile yapılan anket çalışmasında ise katılımcıların %48'i normalden farklı sorunlarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Sığınmacılar ile çalışan paydaşların verdikleri cevaplarla paralel olarak sığınmacıların kendileri de yoğunluklu olarak ekonomik kaynaklı problemlerden bahsetmişlerdir. Bunların başlıcaları; işini kaybetmek, maddi yardım alamamak, faturalarını ödeyememek ve işyerini kapatmak zorunda kalmak şeklinde sıralanabilir. Bunun dışında sığınmacılar sosyal problemlerden bahsetmemiş olup yapısal olarak çocuklarının uzaktan eğitim ile okula devam edememesi, hastaneye gidememek ve belediyelerin hizmetlerinden faydalanamadıklarını belirtmişlerdir.

TABLO 52: COVID 19 PANDEMİ DÖNEMİNDE NORMALDEN FARKLI OLARAK İŞYERİNİZDE, OKULDA VEYA SAĞLIK MERKEZLERİNDE PROBLEMLE KARŞILAŞTINIZ MI? (KİŞİ SAYISI: 351)

TABLO 53: COVID 19 PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞANAN PROBLEMLER (KİŞİ SAYISI: 168)

3.6. Geleceğe Dair Beklentiler ve Sonuç (Sivil toplum, kamu kurumları, medya, üniversiteler)

Katılımcıların sığınmacıların adalet erişimi önündeki zorlukların giderilmesi adına verdikleri öneriler kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve medyadan beklentiler olarak dörde ayrılmaktadır. Bu gruplar özelinde sığınmacılar alanında olan beklentiler ve önerileri şu şekilde sınıflandırılabilir:

Kamu Kurumlarından beklentiler;

- Ayrımcılıkla mücadele için hem devlet memurları özelinde hem de halk düzeyinde ayrımcılığı önleyici çalışmalar yapılması
- Sığınmacılar alanında kamu kurumları önderliğinde etkin bir iş birliği ve koordinasyon kurulmalı
- Sığınmacıların yaşadığı dil bariyerinin aşılması için kamu kurumları tarafından alınması
- Eşitlik ve hak temelli yaklaşımın kamu idareleri tarafında Türkiye toplumuna aktarılması ve benimsetilmesi
- Kamu kurumlarının yaptıkları çalışmalarda daha kapsayıcı olarak bu çalışmalara sığınmacı, engelli vs. gibi hassas gruplarında eklenmesi
- Sığınmacılar hakkında daha kapsamlı verilerin paylaşılması (Örneğin; özellikle büyükşehirlerde yaşadıkları ilçelere göre nüfus dağılımı, cinsiyet dağılımı, yaş dağılımı, kayıtlı işgücüne katılım oranı, Covid-19'a yakalanan sığınmacı sayısı, Covid-19 yüzünden vefat eden sığınmacı sayısı, sığınmacıların aşılama oranları vb.)
- Kurumların daha şeffaf ve erişilebilir olması

Medyadan olan beklentiler;

- Ayrımcılık söylemlerinin bırakılması
- Toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının benimsenmesi
- TV dizilerinde sığınmacılara da senaryolarda yer verilmesi

Sivil Toplum Kuruluşlarından beklentiler;

- Bu kuruluşların nitelikli hukuk uzmanları ile çalışması
- Genel itibariyle projelerin yoğunluklu olarak adalete erişime odaklanması

Üniversitelerden beklentiler;

- Üniversitelerde göç alanında verilen derslerin kapasitelerinin hem nicel hem nitel olarak artırılması
- Üniversitelerde özellikle hukukun uygulanması üzerine daha çok çalışmalar yapılması
- Hukuk fakültelerinde verilen derslerin kalitesinin artırılması
- Üniversitelerde her bölüm müfredatına temel hukuk okuryazarlığı derslerinin eklenmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Son olarak katılımcılara sığınmacıların adalete erişiminde en ivedilikle yapılması gerekenin ne olduğu soruldu. Katılımcıların en sıklıkla belirttiği öneriler (1) yetişmiş nitelikli insan gücünün artırılması, (2) yeni nesillere odaklanarak daha ilkokuldan başlayan bir hukuk okuryazarlığı ve insan hakları eğitimi ile bilinçlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılması, (3) kamu kurumlarının faaliyetleri üzerindeki denetim çalışmalarının artırılması, (4) yargılama sürelerinin kısaltılması oldu.

Kaynakça

- Abadan Unat, Nermin: Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Barkın, Ersan: "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", Ankara Barosu Dergisi, S:1, 2014, s.331-360.
- Çelik, Çetin & Ahmet İçduygu: "Schools and Refugee Children: The Case of Syrians in Turkey", International Migration, 2018.
- Ekşi, Nuray: "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü", İÜHFM, 77 (2019).
- Erdoğan, M. Murat: "Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi", Orion Kitabevi, Ankara, 2020.
- İçduygu, Ahmet /Erder, Sema/ Gençkaya, Ömer Faruk: "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere", Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, 2014, İstanbul.
- Pazarıcı, Hüseyin: Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.
- Rawls, John: A Theory of Justice, Revised Edition, Cambridge, Massachusetts, the Belknap Press of Harvard University Press, 1999.
- Savar, Erkan / Kedikli, Umut, "Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacılara Sağlanan İmkânlar ve Uyum Sorunları: Çankırı Örneği", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 15, Sayı 4, 2019, s.1119-1142.
- Sungurtekin Özkan, Meral: "Anayasal Şikâyet ve Adalete Erişim", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan Özel Sayı 2014, s.399-410.
- Terzioğlu, Mehmet: "Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar", 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, Yayın no:6, Haziran 2006.
- Unutulmaz, K.Onur: " Turkey's Education Policies towards Syrian Refugees: A Macro-level Analysis", International Migration, 2018.

Atıf Yapılan Mevzuat Listesi

- 2510 Sayılı İskân Kanunu, R.G. 21 Haziran 1934, s.2733.
- 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Anayasası, R.G. 20 Ekim 1982, s.17844.
- 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, R.G. 6 Mart 2003, s.25040.
- 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, R.G. 16 Haziran 2006, s.26200.
- 5682 Sayılı Pasaport Kanunu, R.G. 24.07.1950, s.7564.
- 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, R.G. 24 Temmuz 1950, s.7564.
- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), R.G. 11 Nisan 2013, s.28615.
- 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, R.G. 13 Ağustos 2016, s. 29800.
- Alma Ata Bildirisi, 12 Eylül 1978.
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966.
- Geçici Koruma Yönetmeliği, R.G. 22 Ekim 2014, s.29153.
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, R.G. 15 Ocak 2016, s.29594
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 10 Aralık 1948.
- Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, 2014/21 No’lu Genelge, 23 Eylül 2014.
- Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 23 Eylül 2014.
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 28 Temmuz 1951.
- Mültecilerin Statüsüne Dair Protokol, 4 Ekim 1967.
- Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği, R.G. 24 Mart 2013, s.28597.
- Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, R.G. 30 Kasım 1994, s.22127.
- Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Servis Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ, R.G. 16 Ekim 2009, s.27378

